

Okrajci.

SLOVAN

MESEČNIK
ZA KNJIŽEVNOST
UMETNOST IN
PROSVETO

VI. - 1908 - XII.

S.M.

VSEBINA.

Janko S. K.: S sela	353	Ivan Ivanov: Sanjarjenje	376
Vladimir Levstik: Kmet Gregorač in „svetnica“	355	Dr. Ivo Šorli: Pravica revnih	376
Dr. Ivo Šorli: Mimgrede	357	Vladimir Levstik: Nekdaj	377
Prostoslav Kretanov: Nazaj v planinski raj	358	Književnost:	
Dr. Fran Göstl: O blaznicah in blaznikih	362	Vida Jerajeva: Pesmi. — Tudi zgodba iz doline šent-florjanske. — Miletic Stjepan pl. — † Šuman Josip. — Tolstega grofa L. N. osemdesetletnica. — Detela dr. Fran: Prihajač. — Gramatik der neuslaviſchen Sprache. — † Kranjčević Silvije Strahimir.	
Vladimir Levstik: Koča za vasjo	364	Gledališče:	
Ferdo Lupša: Polarna sflnga	366	Slovensko gledališče — Koroščeva Mira.	
Milan Pugelj: Škrat	372		

NAŠE SLIKE.

Iveković Oton: Pozlačeni cvet. (Umetniška priloga v treh barvah.) Prvak hrvatskih umetnikov-slikarjev, predsednik jugoslovanskega umetniškega društva „Lada“, prof. Oton Iveković slika tudi velike historične in bajne slike. Naša današnja slika je reprodukcija nedovršenega fragmenta ogromnega triptiha z naslovom „Pozlačeni cvet“. Snov slike je zajeta iz hrvatske narodne pripovedke o „Marijanu, sestriču Kraljeviča Marka“. Marijan se je bil zaljubil v hčerko krojanskega bana, ki mu jo je obljubil za ženo pod pogojem, da preplava „vodo Vukovo“ ter odtrga z rdeče stene „pozlačen cvet“. Kraljevič Marko je svaril Marijana, naj ne hodi v „Vukovo planino“, ki je brez potov in polna zveri. Marijan pa je odjahal vendarle; Marko mu je posodil svojega šarca. V planini so napadli Marijana medvedje in volkovi, toda Marijan jih je posekal ter došel do „Vukove vode“. Vila — zaščitnica zveste ljubezni — je povedala Marijanu, kako naj s konjem preplava opasno vodo. Marijan je jezero srečno preplaval ter utrgal „pozlačen cvet“. Ko pa se e vračal, je jezero počrnelo in pokrvavelo, nastal je vihar, in junak je s konjem vred začel toniti. Zaman je sekal po

sovraini vodi. Tedaj je vila pozvala svoje tovarišice ter je rešila z njimi junaka in šarca. Marijan se je vrnil na grad Krojan ter se je oženil z banovo hčerko. — **Felicijan pl. Myrbach: Pred cerkvijo. „Nocoj je en lep večer...“** — **Mlin pri Velikovcu** (Koroška). Baron Myrbach je genijalen slikar in risar izredno lahkega in elegantnega čopiča, s katerim se je proslavil zlasti kot slikar iz vojaškega življenja in kot ilustrator francoskih klasičnih in modernih lep-slovnih knjig. Izdal je tudi več lastnih del iz življenja armade in cesar. dvora. Prepotoval je ves slovanski jug ter ustvaril več krasnih slik iz narave slovanske. — **W. Leon Arndt: Bolgarska kmetica.** Tip iz bolgarske kraljevine. — **Vojteh Preissig: Sedem gavranov.** Lična risba češkega umetnika. Snov je iz narodne bajke. — **Klem. M. Crnčić: Na ribjem trgu v Istri.** (Umet. priloga). Izjed-nina (Radierung) Hrvat. umetnika. — **I. M.: S polja.** Skica češkega slikarja.

POPRAVEK.

Na str. 376 čitaj napis soneta „Sanjarjenje“ (ne sanjarenje)!

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrt leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inškratom:** Dvostopna u peti-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru. u

Lastnina in tisk D. Hribarja v Ljubljani. — Odgovorni urednik Fran Govékar v Ljubljani.

O. IVEKOVIĆ: POZLAČENI CVET.
(Hrv. nar. pripovedka.)

PL. MYRBACH :
PRED CERKVIJO.

S SELA.

1. ŠČIP VASOVALEC.

V selo čez polje
židane volje
ščip ves srebrnozlat
gre vasovat . . .

V okencu hrama
ljubica sama,
polna presvetlih sanj,
zvesto že čaka nanj.

Ličeca sladka,
gladka podbradka,
z žarki poljubil bo
in jo zasnuvil bo.

Deva pa zala
vsa se bo vdala,
vsa se mu slekla bo,
srajčko oblekla bo . . .

Care nje skrite,
nikdar očite,
vrlo bo zrl za hip
tajno smejoč se ščip.

In od sladkosti,
burne radosti,
bo ves pijan nató
pal za goró . . .

2. KOD SI HODIL? . . .

„Kod si hodil? Kje si bil?
kaj si ves zaspan?“ —
majka me vprašujejo,
ko se dela dan . . .

Z jutrom meni vgasne dan, —
noč svoj vzpne zastor,
ko pa pride črna noč,
mi napoči zor.

3. NARODNA PESEM.

Zakaj ne gre, zakaj ne gre,
nocoj on k ljubici na vas?
Saj zdaj je noč, in zdaj je čas. —
Li več ne sme, li več ne smé? . . .

O, k nji pač smé in dobro vé,
da ona ljubi ga zvestó,
tako kot ljubi on sam njo, —
pa vendar k nji on več ne gre.

Pa vendar več ne gre on k nji, —
samó da prej zaspi lahkó,
ker dolge dni že prav hudó
jo zob boli, . . . jo zob boli . . .

4. BELA ŽENA.

Bela žena, bela žena, to je strašna smrt,
ki ponoči često pride raz mrtvaški vrt;
s koso v roki v polja, gozde in med hiše gre,
kogar sreča, ta ne vglada belega več dne.

V lunojasni, topli noči Mihec, čvrst možak,
samcat proti rodni vasi meril je korak.
Trdo stopal je po cesti, ker je jezen bil
in ker proti ljubi šegi nič se ni napil . . .
Za mešetarje pač slabi časi so prišli:
vraga, še za kapljo cvička več zaslužka ni!
Včasih vračajoč se s sejmov je denarce štel
in pijan govoril z luno, ko domov je spel.
No, nocoj je trmast molčal, od srdu prevzet,
a na tihem klel je luno, sejm in celi svet.
In tako se že približal vasi rodni je,
ko skoviknil v gozdu vaškem čuk usodni je.
Čuka ni rad slišal Mihec in zato poslej
stopil malce je urneje skozi gozd naprej.
Pa prispel je na kraj gozda... Kaj je to?... Gorje! —
Bela žena proti gozdu šla je čez polje.
Tam ob strani jo koruza zdaj zakrila je . . .
kaj, če ravno ponj nocoj se namenila je?! . . .
Smrt, . . . ah, smrt! — Gorje! — In Mihec ves je
vztrepetal,

in brez sape v silni grozi kakor kip obstal.
Zježili so se na glavi dolgi mu lasje,
da klobuk širokokrajni padel je z glave.
A nató raz cesto skočil je v nasprotno stran,
zbežal razoglav čez žitne njive ves potan . . .
Ko pa bežal je, nenadno ga objel je mrak,
ker se luna jasna skrila je za črn oblak.
On pa še tem bolj preplašen dirjal je tja v noč,
zdajpazdaj ob brazdah poljskih se spotikajoč.
Po ovinkih prisopihal slednjič v dom je svoj
in zaklenil urno duri dvakrat za seboj;
pa prižgal si luč in okna si zastrl vsa,
a nató se pred razpelo zgrudil je na tla
ter moliti in prositi jel srčno na glas,
da bi be'e žene k njemu ne biló še v vas.

Za koruzo tam ob gozdu pa drhteča vsa
k ljubčku svojemu je plaha ljubica prišla.
Ta pa jo vesel sprejel je ter jo je objel
za prebele nedrije in za predpasnik bel;
in pritiskal jo na mlado srce koprneč,
da še lunici nebesni bilo je preveč:
pa se za oblak je skrila zasramljena vsa
in na pokrajino pad'la črna je temá . . .

Janko S. K.

PL. MYRBACH: „NOCJ JE EN LEP VEČER . . .“

KMET GREGORAČ IN „SVETNICA“.

Ta historija se je godila visoko v hribih, med temnimi gozdi, na skalnem bregu, štiri ure daleč od fare. Tam so ljudje čudni in zagonetni; trdi so, kakor kamen, ki stopa njihova noga po njem, trmasti so, kakor debela v njihovih lesovih, krepak je njihov glas, kakor veter, ki jim orje nad glavami, in praznoverni so, Bogu in hudiču so vdani, da človek ne ve, kod ne kam. Pride tujec v takšno samoto, izpregovori človeku, posluša ga in se zavzame; tesna mu postane duša, strahovi vstajajo pred njim v nočeh, v resničnost mu prhnejo krila davnih, smešnih pravljic; zboji se, pospravi svojo culo in odroma. To niso kraji za nas, ki smo doma v dolini.

Tam gori, sem slišal, da je živela starka, stara devica, velika svetnica. V svoji mladosti je bila kozava, a zdaj se ji je grbančila koža na licih, da ni bilo videti koz od samih brazd in jarkov, ki so jih leta izdolbla na njenem obrazu. Sedminjekova Lenčka ji je bilo ime.

Prebivala je v polpodrti kolibi. Vse stene so bile preplepljene s starimi in novimi podobnicami svetnikov in svetnic božjih, preobešene z odpustki, z rožnimi vencami, s križci in z blagoslovljenimi oljkami; dom pobožnosti je bil tukaj, dom spokornih vaj in hiša neprestanih molitev.

Sedminjekova Jera se je oblačila v črno, kakor nuna; samo na glavi si je zavezovala starinsko belo ruto, tako da jo je bilo kar čudno gledati, kadar je stopala sključena in ob palici po kameniti cesti. Vsi ljudje so vedeli, da nosi vso pokoro okrog pasu, na golem životu; vsi ljudje, ki so jo poznali. In teh ni bilo malo. Slovela je daleč naokoli, kakor daleč se je raztegalo pogorje, kakor daleč so živeli tisti verni ljudje. Imeli so jo za svetnico; pripovedovali so, da se spuščajo o polnoči zlate zvezde do njene strehe in da je ni molitve, ki bi bila prej od njene uslišana pri bogu.

Zgodilo se je pa, da je zblaznela. To se pravi, ni zblaznela; temveč padla je v zamaknjenost, obhajale so jo svete prikazni, pred njeno dušo so jeli stopati angelji in svetniki. Noč in dan je klečala v svoji izbi pred razpelom; na rokah in na nogah so se ji prikazala znamenja bridkih ran in govorica se je napravila na pot, da more delati čudeže.

Kmalu se je vedelo, da je z molitvijo in z dotikljajem rok ozdravila tega, pomagala onemu, izprosila tu srečen porod, tam zdravje prašičev, in drugje, da so kokoši začele nesti. Naenkrat jo je oblegalo vse polno prošnjikov, ki so ji donášali darov: denarja, moke, slanine, masti, jajc in klobas . . . A pravili so, da živi sila skromno, revno in ponižno, da se v čast božjo dva dni na teden posti in se šele tretji dan pokrepča z jedjo in pijačo.

K Sedminjekovi Lenčki se je napotil tudi kmet Gregorač, da mu ozdravi bolnega otroka. Čemu bi hodil k zdravniku? Daleč je do njega, drag je, mnogo bi računal, Gregorač sam ni vedel koliko; on ni bil še nikdar bolan, niti kdorkoli drug pri njegovi hiši. In, ako božja pomoč in božji čudež ne pomoreta, kaj bi opravili vsi dohtarji in vse padarske umetnosti? Zakaj Gregorač je bil pobožen mož: nekega dne se je v obraz zasmel agentu, ki je prisopihal po bregu do njegovega doma in ga je hotel nagovarjati, naj se zavaruje proti požaru.

„Hodi k vragu, prokleta ti gospodska!“ je zarentočil. „Čemu bi se zavaroval in dajal denar, ko pa molimo dan za dnevom tri očenaše k svetemu Florijanu!“

Gregorač se je bil pozno oženil, šele v svojem osemindesetem letu. Vsi so se mu smejala, zakaj ni si izbral starke svojih let, temveč lepo in mlado vse poželjivosti polno žensko, ki mu je proti prorokovanju sosedov nemudoma rodila otroka.

No, zaljubljenega srca ni bil ravno kmet Gregorač. Štirinajst dni po poroki je že mikastil ženo, da je bil joj; a ko je dobil otroka, se je nezaslišano zaljubil vanj, dasi ni bil fant, temveč deklica, ki so jo krstili z materinim imenom Alojzija.

In zdaj premislimo, kako se je preplašil, ko je njegova mala in srčkana Lojzka v svojem šestem mesecu nenadoma prestala kričati. Utihnila je, prihajala je zdaj blede, zdaj rdeča, nekaj jo je pretresalo brez prestanka, in v čudnih bolečinah so se ji dvigale uboge, drobne prsi.

Prva dva dni sta ji varila z ženo čaje in druga domača zdravila; na večer tretjega dne sta šele zapazila, da ima dete oteklino v vratu in da ne more požirati. Takrat sta se spomnila pobožne in čudodejne Sedminjekove Lenčke; Gregorač je

vzel velik jerbas, položil je bolno Lojzko vanj in se je napotil k svetnici.

Daleč je bilo, dobro poldrugo uro hoda. Dan se je dvigal k poldnevu, solnce je viselo visoko nad planinami in ravni žarki so žgali z nezprosno silo na vse, kar je bilo živega in zelenega v dosegu.

Kmet Gregorač je zdihoval in molil vsó pot. Star je že; kdo ve, če mu dá Bog še enega otroka, ako mu umrje hči . . . Komu naj potem zapusti cvetočo kmetijo, komu plod svojega truda, komu znoj žuljavih rok? Da bal se je; strah ga je bilo misli, da stopa v hišo svetosti, kjer se ima odločiti usoda vsega njegovega življenja. Lojzka se je žvijala v jerbasu in je tiho ječala; kaj bo, če mu umrje, preden prideta do cilja? Samo toliko časa naj še živi, o Bog, le toliko časa še! Saj potem, ko se dvigne molitev čudovnice pred božji prestol, potem mora priti uslišanje, mahoma, brez odloga mora priti . . . Zgodilo se bo veselje: Lojzka se zasmeji, zamahne z nožicama, z ročicama zakrili in ga pogleda, zdrava in vesela, kakor oni dan . . .

S tajnim strahom je obstal pred kočo; z robcem si je otrl znoj na licu, v gosti travi pa prašne noge.

Lenčka je bila sama; klečala je sredi sobe, zrla je v razpelo, dvigala je roke in se je priklanjala do tal. Boječe, z zastajajočim glasom ji je razodel Gregorač svojo nesrečo in svojo prošnjo:

„Reši! Usmili se, za pet ran Kristovih! Če moreš, pomagaj! . . . Glej jo, ki umira! Kar hočeš, vse ti dam, samo reši, prosi Boga!“

In s tresočimi prsti je pričel odvozlavati mošnjček, poln prihranjenih srebrnjakov.

Starka ga je pogledala s čudnimi, steklenimi očmi. Zamrmrala je čudno, neumljivo besedo. Kmet jo je plašno pogledal; ni si upal vprašati, kaj je rekla.

„Poklekni!“ je rekla starka s suhim šepetom. „In moli! Vera in molitev ti bosta pomagala . . .“

Gregorač je razprostrl svojo rdečo ruto, ki je imela na sredi maršala Radeckega in piemonteske topove; pokleknil je nanjo, postavil je pred sebe jerbas z bolnim otrokom in je sklenil roke.

Tako sta klečala dolgo, dolgo. Starka je zrla v razpelo, dvigala je roke, priklanjala se je do tal, šepetala je nerazumljive besede in niti enkrat se ni ozrla. Gregorač je molil; a misli so mu neprestano uhajale drugam, proč od praznih besed. „Kdaj se zgodi čudež?“ so vpraševale njegove misli. „Kdaj se izpolni prošnja? Ali moreš, ali ne moreš, o Bog? Ali hočeš, ali nočeš? Ti

moreš, samo hóti! Reci le besedo, in ozdravljena bo . . .“

Prihajalo mu je strašno; neštetokrat so bile že napravile jagode rožnega venca pot med njegovimi prsti. A Lojzka je trepetala v svojem jerbasu kakor ribica, ki poginja na produ. Sinel ji je obrazek . . .

Čimdalje obupneje je vrela Gregoračeva molitev; s srepimi pogledi poslednjega napora so se bile zagrizle njegove oči v razpelo. V sobi se je mračilo, nagibal se je dan.

Naenkrat ga preplaši drget, ki ga je zaslišal iz jerbasa pred seboj. Vesela, neverjetna misel mu je šinila skozi možgane; a ni si upal pogledati.

„O Bog, čudež je tukaj! Daj, o Bog, da slišim še enkrat! Že je zdrava in vesela, že menca z nožicami . . .“

Kakor da si hoče povečati radost s tem, da jo odlaga, je gledal še vedno v začrneli križ, ki je visel na steni.

Grgranje Obupen stok, iztisnjen iz smrtnih žarov . . . Križ božji!

Gregorač je pozabil molitve; vrgel se je čez jerbas in je dvignil Lojzki roko: mrtva je padla nazaj. Dvignil ji je glavico: mrtva je padla nazaj. Položil ji je roko na prsi: nič več ni utripalo srce . . .

Tudi njegova glava je padla na prsi. Zastokal je, kakor ranjena zver; zaril si je prste v senci, in oči so mu stopile iz jam.

Starka je še vedno zrla v razpelo, dvigala je roke, priklanjala se je do tal in je mrmrala nerazumljive besede. Takrat je pa kmet pokazal zobe. Po kolenih je zdrsal tja do svetnice, položil ji je koščene prste za tenki vrat in jo davil, davil, davil . . .

Suhljato babišče je prihajalo proti koči; za hrbtom ji je sijalo nebo v bronastih tonih večera. Takrat je stopil Gregorač na prag, s pognjenim jerbasom na roki; ves miren in vesel je bil njegov obraz.

„Hvaljen bodi, tetka! Št.! Ali veste, kaj je novega?“

„Kaj?“ je zazijala ženska.

„Rdeča žaba sedi v naročju Abrahamovem. Povejte mi, zakaj?“

„Zakaj?“ je vzkliknila kmetica s trepetom. Usta so se ji razklenila.

„Veste, hudič je zapeljal svojo mater: Belcebub je oskrnil staro Belcebelo. Pa nikomur ne povejte, sicer bo joj! Zdravi!“

In premišljenih korakov se je napotil proti gozdu.

DR. IVO ŠORLI:

MIMOGREDE.

(ČRTICA.)

Dozdevalo se mu je vedno jasneje, da bi bilo najbolje, ako se stisne čisto tiho k steni in se splazi skozi življenje, ne da ga kdo opazi in ne da se meša med druge, ki kričijo in se smejejo tja čez solnčno plan, kakor bi ne bilo zatona za njo.

Posebno mimo žensk da bi se ukradel. Zakaj zdele so se mu kakor gladne volkulje, ki so se jim bliskale mokre oči iz mraka okrog njega, kadarkoli je moral v njih bližino.

In takrat se je vselej stresel in jo je zavil osramočen zopet stran.

Ampak samo tam v sredi so se belili kosi kruha in glad ga je obrnil vedno iznova tja.

* * *

In tako se je zgodilo, da se je nekoč ločila ena od svojih tovarišic in je stopila tiho za njim, ko se je hotel obrniti ravno zopet stran.

Ozrl se je nevoljen in ji je pogledal v oči. A ko je videl v njih samo ponižno prošnjo, naj jo vzame s seboj, ker ji je težko sami, in ker se je zdelo tudi njemu včasih pusto in prazno tam zunaj ob kraju življenja, se mu je zgenilo v srcu in ponudil ji je svojo roko. In je mislil, da bo zdaj manj žalostna pot.

Toda ona je vzela obe njegovi roki in ju je zvezala s svojo mehko ruto. In potem si je zvezala še svoji ž njo in je čakala, da je potegnili.

In on si je mislil: tako je življenje in njegova zapoved. In je šel dalje in je vlekel s seboj, kar se je bilo prijelo njegovih rok.

* * *

Prav tedaj pa je krenil iz življenja sem tovariš iz mladih let in tudi na njegovih licih je bilo zapisano smrtno razočaranje.

Pogledali so se in so se umeli. In potem so korakali skupaj dalje.

In onemu, ki je imel zvezani roki, je bilo ljubo tako, ker ne bo treba govoriti, če bi vprašala tovarišica kaj, in se je lahko zopet potopil na dno svoje duše.

In potopil se je tako globoko, da ni videl ničesar več in je privzdignil glavo šele, ko se je spoteknil ob kamen na poti.

Slučajno se je bilo zgodilo, a njemu se je zmračilo čelo, ker ne pazi vsaj ona na njuno pot, ko nima drugih misli.

In ozrl se je nevoljno nanjo. Tedaj pa je zapazil, da se je bilo zgodilo zato, ker so se bile izgubile njene oči v sopotnikove oči. In dolgo je moral čakati, da so izpustile onega in prišle k njemu nazaj.

Ni bilo greha v njih in le žalostne so bile. A on je vedel, da je taka žalost hujša nego greh.

Izpreletelo ga je in pogledal je trdo njega in potem njo.

On je hotel nekaj izpregovoriti in je že odprl usta; a samo odkimal mu je ta in se je obrnil vstran.

* * *

In za brdom so se ločili in so šli vsak svojo pot; tisti, ki je bil sam na levo in onadva na desno stran.

In tisto noč potem so ležali tiho na svojih ležiščih in niso mogli zaspati.

In oni, ki je imel tovarišico ob svoji strani, si je očitil, da je bil storil prehitro, kar je bil storil. Morda ni bilo ničesar, in bolje bi bilo, da je čakal in opazoval. In šele če bi bil videl potem, da se ni zmotil, bi se bil za vselej otresel vezi in bi bil odšel lahko prost dalje.

Ona je bila samo presenečena in skoraj še umela ni, zakaj so se razšli. Saj je bilo še tako globoko, kar je vstajalo iz globin njene duše in morda bi ne bilo nikdar vstalo. In potem je tiho, tiho zaihtela, ker je bilo še bolj žalostno na svetu tako... Zakaj na to ni še mislila ne, da bi bila zdaj lahko ob onem, ki je šel in da bi ji bilo treba samo hoteti.

In tudi oni, ki je prenočeval na drugi strani hriba, je mislil sem k njima. Zakaj se je bilo zgodilo tako? In če se je moralo zgoditi, — zakaj ni šla ž njim, ko so mu tako govorile njene oči? In zakaj je oni ni sam poslal od sebe in ji ni pokazal za njim, ko se je bil ozrl v njene oči in je videl, kaj je bilo zapisano v njih?

„Zato, ker sta zvezana!“ mu je odgovorilo naenkrat srce.

NAZAJ V PLANINSKI RAJ!

POSLEDNJI TRIJE POSETI PRI GREGORČIČU.

(Konec.)

Poslednjič sem bil v posetih na Gregorčičevem lastnem domu, na njegovem gradiščanskem „Hribu“, dne 8. majnika l. 1901., in sicer v družbi ljubljanskega župana Ivana Hribarja in trnovskega župnika Ivana Vrhovnika. Imenovana gospoda, namenjena v poset h Gregorčiču, sta me zalotila prejšnji dan v Trstu ter me povabila s seboj na pesnikov „Hrib“.

Bil je prekrasen spomladni dan, ko smo se peljali v ugodnem „landaverju“ iz Gorice mimo Sv. Petra skoz Volčjo Drago na Gradišče. Ondi pred Prvačino sem izstopil ter se napotil peš preko ondotne elastične brvi čez Vipavo gori na Gregorčičev „Hrib“, da obvestim pesnika o našem prihodu. Obenem sem ponesel njegovi kuharici sveženj sveže teletine in raznih delikates: sardel in špargljev itd., ki jih je na moj predlog nakupil ljubljanski župan pred našim odhodom v Gorici. Opozoril sem ga namreč, da ima Gregorčič pač dober planinski sir in izvrsten sirov „pršut“, a svežega mesa ni dobiti zlahka niti — v Renčah . . .

„Pesniku ni treba ovaditi, kdo da sva!“ sta mi naročila gospoda, odpeljavša se skozi Prvačino preko vipavskega mosta po ovinku okrog na gradiščanski hrib.

Prišedši na Gregorčičev dom, sem zagledal pesnika izprehajajočega se po zeleni trati med bujnocvetočimi črešnjami.

„O, dobrodošel, Vatroslave!“ je vzkliknil vzradoščen.

Oddavši kuharici seboj prinešeni sveženj, prej omenjenih živil, sem ji naročil, da naj pripravi kosilo za štiri osebe ter pripomnil, da pride še dva gosta, ki se peljeta po cesti okrog.

„Pa kdo sta onadva?“, je vprašal Gregorčič ves razburjen.

„Eden je pravoslaven pop iz Črne gore, drugi pa neki star Rus z dolgo sivo brado iz — Kijeva“, sem odgovoril malomarno v smislu naročene šale.

„Amalija!“ je zaklical pesnik kuharici. „Imenitne goste dobimo! Glej, da pripraviš kaj okusnega za obed!“

In ko je kuharica odšla v hišo, izkušal je Gregorčič izvabiti mi imena napovedanih tujih

posetnikov, a jaz sem ostal stanoviten, dasi mi je težko déla nedolžna mistifikacija prijatelja, ki je z dalnogledom v roki pričakoval njun приход.

In zdajci sta se prikazala imenovana gospoda ondu na Gradiščanskem klancu, nakar je pesnik, spoznavši ju, kriknil:

„Ti si še vedno star, lokav lisjak!“, ter je tekkel ves vzhičen prišlecema nasproti.

To vam je bilo zdaj veselega pozdravljanja brez konca in kraja! Zlasti Simon je bil tolikanj ginjen in navdušen, da smo se mu vsi čudili. V tem vznesenem duševnem razpoloženju smo prebili ves tisti popoldan na svetlem Gregorčičevem domu.

Med pripravljanjem našega kosila so se Gregorčič, Hribar in Vrhovnik izprehajali zunaj hiše ter peripatetiški razpravljali narodno-kulturna vprašanja, midva s kuharico Amalijo, sestro prejšnje Gregorčičeve uslužbenke (ki je bila tedaj kuharica pri takratnem stolnem goriškem župniku, sedanjem nadškofu dr. Fr. Sedeju) — pa sva se ob kuhinjskem ognjišču pogovarjala o nedavno prebiti boleznih pesnikovi.

Pravila mi je bledolična žena, da je bil pesnik presedel noč in dan zdržema skozi — tri cele tedne v naslonjaču, ker ga je ležečega na postelji hotelo zadušiti; ves ta žalostni čas je prebedela pri njem, vsled česar je tolikan. oslabela in shujšala, da se še danes drži jedva pokoncu.

V tistem tritedenskem svojem visevanju med življenjem in smrtjo je Gregorčič neprestano pisal ter nasnoval in spesnil večino svojih „predsmrtnic“, „pogrebnic“ in „posmrtnic“, ki jih je leto dni pozneje dal natisniti v III. zvezku svojih poezij. Z nekim svetim strahom mi je pripovedovala ta „usmiljena“ njegova Samarijanka, kolika groza ji je prešinjala srce, ko je pesnik v svojem bolezenskem deliriju fantaziral o — smrti in o pogrebu:

„Prišlo mi je pismo —
Ha, piše mi smrt!
„Kaj kličeš me vedno,
človeče poredno?!“

In kakor bi se bil predramil iz mučnih sanj, vzpel se je slabotni bolnik v svojem naslonjaču pokoncu ter se oziral plaho okrog sebe. Ko se

W. ARNDT: BOLGARSKA KMETICA.

je zavedel, da še živi, se je ojačil ter zasukal svoj pesniški samogovor v protestno zanikanje:

„Umreti? Ne, le še živeti,
še treba krepkih mož na svet!“

A premagala ga je slabost, da je omahnil zopet nazaj na svoj mučni sedež ter utonil v dolgotrajno omedlevico... Ko se je vnovič prebudil in zagledal beli dan okrog hiše, morala ga je strežnica sprovesti k oknu, kateri prizor je pesnik ovekovečil z naslednjimi stih:

„K oknu zlezem, je odprem —
sméht vesel in glasen!
K nebu, zemlji se ozrem, —
božji dan prekrasen!“...

In tako so se menjali veseli in žalostni prizori tiste tri mukopolne tedne v Gregorčičevi spalni sobi, okrog njegovega bolniškega naslojnjača. Kaj plastiški opisuje pesnik ta svoj prometejski položaj:

„Na sivo pečino sem tu prikovan,
kot nov Prometej:
nad mano kragulji, krog mene pa besi
ključó me pri živem telesi,
mesarijo noč me in dan,
ni šteti mogoče več ran...“

Kakor nemški pesnik Henrik Heine in njemu slični naš Josip Cimperman, je imel torej tudi Simon Gregorčič svojo „Matratzen-gruft“.

Naposled pa je Gregorčiča njegov zdravnik: „prijatelj dohtar Ferdinand“ rešil iz smrtnega objema ter ga je poslal — „od groba“

„Med svét! Tvoj grob še ni skopan,
na delo! Delo je življenje,
brezdelje — v živem pa trohnenje“...

Pri kosilu, ki ga je kuharica Amalija priredila v veliki sobi zgornjega nadstropja, smo bili potem prav židane volje. Gregorčič, po skupnem našem posétu silno vzradoščen, nam je postregel z najboljšimi vini, ki jih je pridelal v svoji tako-rekoč lastnoročno nasajeni gorici na solnčnem hribu. Nalivaje nam čaše, nas je bodril k pitju, rekše:

Saj sad plemenit je
in sok teh vinik duhovit je.*¹⁾

S polno čašo svojega zlatosojnega rizlinga v roki nam je pesnik napil vzneseno „dobrodóšlico“, potem pa, naštevaje izkazane mu „usluge“ in „dobra dela“ vsakega nas trojice posebej, se nam je skupno zahvalil na iskrenem prijateljstvu.

¹⁾ Poezije, III., str. 15.

Ko je na koncu svoje napitnice omenil, da je trnovski župnik Vrhovnik zdaj edini ki mu pošilja — „plačane maše“ in to z radovoljnim dovoljenjem ljubljanskega škofa — spomnil se je prejšnjih svojih že umrlih dveh dobrotnikov: župnika Toma Rutarja na Sv. Gori pri Gorici in dekana Ivana Vesela v Trnovem pri Ilirski Bistrici. Pri tem ga je obšla pesniška vznichenost, da je začel govoriti kar v vezanih besedah:

„Prijateljev vernih sem mnogo imel,
a šli so vsi skoro pred mano,
ko suhemu deblu za listom so list
odpadli mi rano.“

Na grobih teh dragih se bridko solzím,
ko bližam življenja se zimi —
kaj tukaj, osámljeno deblo, stojim?
rad spal bi med njimi.

Le pridi, oj žena s kočeno rokó,
predolgo nikar ne odlašaj!...

Tu je pesnika prevzela tolika ginjenost, da se je zgrudil na svoj stol, dočim smo mi ugovarjali tej njegovi nenaravni — smrtiželjnosti... V krepkih, jedrnatih besedah mu je nazdravljaval zdajci neustrašno ljubljanski župan Hribar ter ga je spominjal njegovega zatrdila v pesmi „Prijateljem“,²⁾ kjer pravi:

„Da v bórbi bridki duh bi mi ne klonil,
na vas se, srca zvesta, bom naslonil...
... moj duh od vas moči dobiva,
ves vaš pogum se v dušo mojo zlíva“...

V enakem smislu je bodril in tešil našega gostitelja tudi župnik Vrhovnik:

„Simon! Na oni svét se Ti še ne mudi!“
mu je zaklical ter, pokazavši skozi okno na pestrocvetóče drevje pred hišo, recitiral iz njegove lastne pesmi „Ti veselo poj!“²⁾ naslednje vrstice:

„Glej, zelen je znova gaj,
solnčno je nebó,
zemlja cvéte, kot nekđaj
živo in lepó...
Srečen bodi, ‚slavček‘, ti,
in veselo poj!“...

Že ob teh resnobnih govorih se je začelo jasni obláčno lice Gregorčičevo; ko pa sem govornikoma priskočil na pomoč še jaz s pripovedovanjem nekaterih komičnih dogodbc iz dolgoletnega svojega občevanja s pesnikom, — zasmejal se je mož na ves glas... In z njegovim smehom se je vrnilo za naše omizje zopet neprisiljenovesele razpoloženje, táko, da smo se ločili od jo-

¹⁾ Poezije, II., str. 103.

²⁾ Poezije, I., str. 84.

vijalnega pesnika šele v poznem večernem somraku.

Pred našim odhodom smo si ogledali Gregorčičevo stanovanje. Kar je župan Hribar opazil, da v spalni sobi ni — peči.

„Šime!“ je vzkliknil. „Jaz Ti pošljem peč in pečarja, da Ti jo postavi!“

In tako se je tudi zgodilo mesec dni pozneje. Žal, da se pesnik ni dolgo grel ob ti svoji peči, o kateri je pisal županu Hribarju:

„In peč? Pozimske te ^{d i} uje me greje,
in ogenj iz nje se kot škratej mi smeje!“ —

Dve leti po tem našem poslednjem posetu na Gregorčičevem lastnem domu, maja meseca l. 1903., je pesnik prodal svojo hišo in vse k njej spadajoče posestvo nekemu Lahu za nezatno vsoto 8000 kron. Novi posestnik je odstranil iz hiše hlev, senik in listnjak, zgradivši za to potrebno gospodarsko poslopje in nedavno je zopet prodal ves Gregorčičev „Hrib“ s preobnovljeno vilo vred za — 18.000 kron nekemu — horribile dictu — tržaškemu Židu!...

Tako bodo torej inorodci in drugoverci uživali dobiček od dragocenega zaklada iz nagrad zlatih pesmi, ki ga je naš „kmet-poet“ zakopal v soldansko zemljo svojega solnčnega „Hriba“.

S prodanega svojega „Hriba“ se je Simon Gregorčič preselil v Gorico ter se je nastanil pod tujo streho, na Katarinijevem trgu, v hiši št. 4. Ž njim je prišla tudi zopet njegova prvotna kuharica Cecilja namestu sestre Amalije, ki se je bila omožila z nekim učiteljem venkaj na kraške goličave.

Tu v Gorici sem posetil Gregorčiča — najposlednjikrat sredi maja meseca l. 1906. Pesnik me je sprejel v veliki sobani, čije okna so bila obrnjena na severno stran, in ker ni bilo dvojnatih šip, moralo je biti stanovanje pozimi jako mrzlo, spričo nepraktične — franklinske peči, ki se nikdar niti sama dovolj ne segreje, kamoli da bi ogrela toli obsežne prostore, v kakršnih je bival tukaj bolehavi pesnik.

Gregorčič, kakor tudi kuharica Cilja sta se opravičevala, da me ne moreta povabiti na kosilo...

„Ali, prosim Vaju!“ sem jima posegnil v besedo. „Tu v mestu, kjer je malone v vsaki tretji hiši gostilna, Vama pač ni treba izvrševati gostoljubiteljskih dolžnosti, kakor tam zunaj na samotnem hribu! Naopak! Tu je nas, Vajinih nekdanjih gostov, dolžnost, izkazati se Vama hvaležne!“

In v tem smislu sva se s pesnikom dogovorila na sestanek ob treh popoldne v restavraciji „Pri treh kronah“.

Ondi sva se potem ob čaši penečega plzenjca razgovarjala cele tri ure. Pesnik mi je pravil, da je naposled moral prodati svoje posestvo na Gradišču, ker ni mogel gmotno več izhajati s prepičlimi dohodki in preneznatnimi pridelki, zlasti po oni hudi poslednji bolezni l. 1901.

„Zdaj odrezujem kosček za kosčkom od hleba, t. j. jemljem od glavnice, ki sem jo dobil ob prodaji posestva, potrebne vsotice za vsakdanji kruh“, ... je pravil moj otožni sopivec.

„Čemu in za koga bi pa tudi štedil, hranil in varčeval?“ sem rekel, pritrdivši pametni pesnikovi odločbi. „Sto let ne boš živel!“ sem pristavil.

„Menda niti sto — tednov ne!“ je odgovoril ter nadaljeval:

„Pa tudi duševno sem bil potreben inteligentne mestne družbe, kajti tam gori na svojem samotnem hribu sem se začel naposled ipakle dolgočasiti“ ...

„Vrjamem, Simon! Pri Tvojih 62ih letih, spričo Tvojega rahlega zdravja utegneš danes ali jutri nujno rabiti zdravniške pomoči in kakih tešilnih lečil. Vse Ti je tu v mestu v vsakem trenutku pri roki“, sem ga opozoril, nakar je pesnik pridodal, nekam skrivnostno naglasujoč vsako besedo posebej:

„Končno pa sem tukaj tudi bližje svojemu — posmrtnemu domu, takorekoč na cesti — nazaj v planinski raj!“ ...

Pri teh otožnoresnih besedah je pesnik vstal ter rekel z milozvočnim glasom:

„Vatroslave! Pojdiva še h gospej Juditi na čašo terana!“

In na potu v gostilno „Pri zlati zvezdi“ na trgu sv. Antonija me je Gregorčič izpraševal, kako se mi je godilo minolo jesen na potovanju po Italiji. Čudil se je pa, kako da sem se predrznil, iti na toli daljno, težavno in nevarno pot in še celo med razbojniške, krvoločne Neapoljce. On da bi tega nikakor ne mogel storiti ...

„Šel sem v Italijo“, sem mu pojasnil, „ker sem hrepenel pol stoletja po ti obljubljeni deželi lepih umetnosti ... In bil je skrajnji čas, kajti tudi jaz čutim, da je konec mojega življenja preštet že na — tedne in dneve!“

„Pri zlati zvezdi“ naju je sprejela brhka gostilničarka Judita ter naju vvedla v posebno sobo na levo. Ondi so bili že stari njeni stalni gostje, sedeči po nekem tradicionalnem običaju, vsak po

samičen pri drugi mizi. Bila sta med njimi dva ožja rojaka Gregorčičeva izpod Krna: profesorja Ivančič in Sivec. Med prvim in pesnikom se je vnela tekom razgovora živahna debata o nedavnem predavanju nekega ondotnega profesorja. Kakor električne iskre so švigali med njima semtertja duhoviti dovtipi, pri čemer sta govornika zagovarjala vsak svoje stališče. Naposled reče Gregorčič šaljivo izzivajoče:

„Predavatelj je govoril nekam premirno, medlo in suhoparno, kakor — pristen profesor!“

„Hudič!“ je vzkipek Ivančič. „Kaj naj bi krilil z rokami ter razsajal, kakor kak — misionar?“

Glazen smeh pri vseh mizah je pritrdil dvo-bojujočima prijateljima, ki sta veselo trčila s polnima kozarcema ter si segla v roke.

Pozno v noči sem spremil Gregorčiča skozi mesto do njegovega stanovanja. Pred hišnimi vrati me je zgrabil za desnico z obema rokama ter rekel nekam izredno ginjen:

„Z Bogom, Vatroslave! Hodi srečno! Pa pozdravi mi — Hribarja in Vrhovnika!“...

To so bile poslednje besede, ki sem jih slišal iz ust nepozabnega pesnika Simona Gregorčiča. —

Ko je bil dva meseca pozneje v Ljubljani v posetih pri prej imenovanih prijateljih, sem jaz ležal bolan v svojem samskem brlogu.

Zadnje znamenje iz pesnikove roke sem prejel za svoj god dne 31. julija 1906. na razglednici ljubljanskega župana Hribarja, kjer je s svinčnikom pisani podpis: „S. Gregorčič.“ — —

Kakor strela z jasnega neba me je štiri mesece potem doletela pretresujoča vest o smrti Simona Gregorčiča. Nemudoma sem pohitel v Gorico, toda pesnikovega obličja, žal, nisem videl več, ker je bila krsta že zaprta.

Ko sva se tisti dan, 26. novembra l. 1906. z Vladimirom Premrlom peljala od Gradišča ob Soči navzgor, odkoder se je videla piramida sivega Krna, z jutranjo zarjo oblita, sem rekel mlademu svojemu sopotniku:

„Če imajo naši Goričani kaj smisla za pezijsko, morajo zapeti, predno odpeljejo pesnika iz Gorice na izvoljeni posmrtni dom, njegovo divno pesem ‚Nazaj v planinski raj!‘, ki si jo je zložil on sam, kakor Mozart svoj ‚Requiem‘, za sprevodno popotnico“ . . . In zares! Ko so po pogrebni obredih preložili pesnikovo truplo na voz, ki ga je imel peljati po Soški dolini do Kobarida, je zapel mešani zbor „Pevskega in glasbenega društva“ tri kitice one čudovito mile pesmi toli ganljivo pretresujoče, da ni ostalo suho nobeno oko na tisoče broječih pogrebcev!

Za odhajajočo krsto se je peljalo troje kočij s pesnikovimi prijatelji in čestilci, katerim smo se pridružili v skupnem vozu tudi mi, trije njegovi posetniki iz l. 1901.: župan Hribar in župnik Vrhovnik ter jaz, nemirni Ahasver, spremljaje veličastni sprevod do Solkana.

Ovekovečenemu našemu „planinskemu slavicu“ se je torej izpolnila njegova najiskrenejša želja, ki jo je gojil in negoval v svojem bolnem srcu vse svoje življenje, da se je vrnil na tolikanj zaželjeni svoj večni počitek — „Nazaj v planinski raj!“

DR. FRAN GÖSTL:

O BLAZNICAH IN BLAZNIKIH.

(Konec.)

Z

ve pričetkom sem omenil, da so obiski mnogim bolnikom škodljivi in jih razburjajo. Vobče me je izučila izkušnja, da naši ljudje, zlasti prostaki, nimajo nobenega smisla za to, da zdravnik ne omejuje obiskov iz kakega drugega vzroka. Priprosti ljudje tega kratkomalo ne verujejo, dokler se — na bolnikovo škodo — sami ne prepričajo. Tudi glede občevanja z bolniki zvečine nimajo pravega pojma. Tega jih seveda ni možno priučiti, a po-

dajo se jim vsaj nekateri migljaji in nekatera kratka navodila, a kaj, ko se večinoma ne zmenijo zanje in ravnaajo svojeglavno. Zato je zlasti neprimereno, ako pride h kakemu bolniku kar cela družba, vsi možni sorodniki, sosedje in znanci. — Večkrat se morajo omejiti taki obiski in zato je določba, da zdravnik daje posetnice in na njih označi natančno, koliko oseb ima pristop k bolniku.

Prepovedano je bolnikom prinašati upijanljivih pijač. Jedila se jim smejo dajati le, ako to

bolniku ne škoduje, torej s privoljenjem zdravnikovim.

Omenim naj še, ker se včasih greši v tem oziru, da obiskovalci ne smejo od bolnikov (osebno ne od njih neznanih) sprejemati pisem. Pismeno občevanje med bolniki in sorodniki mora iti skozi zdravnikove roke, to zahteva statut in je tudi važno in potrebno. Bolnik naj ne sprejema poročil, ki ga vznemirjajo in mu škodujejo, — a naj tudi ne pošilja v svet vesti, ki niso resnične (n. pr. poziv, da ga pridejo iskat in prevzeti na dom itd.) Mnogi bolniki tudi nadlegujejo posameznike ali gosposke s prošnjami, vlogami itd. Tako pismeno občevanje bi brez kontrole povzročilo dostikrat mnogo neprilik in zmešnjav. Vendar je umevno, da se pri pismenem občevanju bolnikov s sorodniki ne delajo nobene težkoče in se to omogoča kar najbolj. — V dvomnih stvareh pa se naj obračajo sorodniki na vodstvo blaznice, od katerega dobé tudi na pismena popraševanja po bolnikovem stanju itd. potrebna pojasnila.¹⁾

Končno še par besed o delu po blaznicah. Da bolniki, ki okrevajo, ali oni, ki so internirani, ker jih ne smemo ali ne moremo odpustiti, dasi bi eventualno lahko živeli med svetom — opravljajo primerna hišna ali vrtna dela, je umevno.

¹⁾ Takim pismom naj se priloži znamka za odgovor. Tudi se naj ne pozabi podpisati in naslova. — Primerilo se je, da je kdo popraševal po stanju žene ali sina, a ni zapisal niti imena in priimka, niti ni podpisal svojega imena. Da ni mogel dobiti odgovora, je naravno. Bil pa je morda v skrbeh in se jezil, da ničesar ne zve — po lastni krivdi.

Saj je delo človeku potreba in se sme smatrati v mnogih ozirih naravnost zdravilom. Zato je napačno, ako se vidi v tem kako izkoriščanje bolnikov z jedne strani, — ali pa kak vir prihodkov in zaslužkov z druge strani. Uvedeno je namreč, da se bolnikom izplača primerna odškodnina za delo, polovico svote dobe vsak mesec na roke, polovica se deponira in jim izroči pri izstopu iz zavoda. (Obresti, kakor tudi po umrlih zapadle svote se uporabijo po mojem nasvetu za glavnico, ki bodi podlaga fondu, iz katerega bodo ubogi, podpore potrebni odpuščenci iz blaznice dobivali primerne podpore. Ako bi kak človekoljub hotel prispevati k temu fondu, naj izroči svoj donesek v ta namen upraviteljstvu dež. dobr. zavodov.)

K delu se nikdo ne sili, uporabljajo se le oni, ki se po zdravniku spoznajo v to primerni.

Da se pa tudi pozimi, ko ni vrtnih in poljskih del, more dajati bolnikom primerno delo, namerjamo vvesti kako lahko delo, n. pr. pletenje za domačo uporabo, kakor je to tudi po drugih modernih zavodih običajno.

Omenjam še, da je bolnikom v razvedrilo čitalnica in knjižnica, — da se prirejajo ob posebnih prilikah tudi veselice in zabave, ki so mnogim dostopne in jim lajšajo njihovo internacijo.

S tem naj završim kratke črtice, ki naj popularno pojasnijo pomen blaznic. Vse premalo se je še med našim narodom storilo v ta namen. Raz to stališče naj se sodi tudi ta spisek, kakor nekatere prejšnje.

VOJTEH PREISSIG :
SEDEM GAVRANOV.

KOČA ZA VASJO.

Stare kočice, sive strehe, začneli tramovi — to so reči, ki jih spoštujem. Svoje skrivnosti čuvajo v sebi, svoje spomine imajo, spomine, ki jih neso s seboj, kadar se drznejo ljudje in jih podero ter jih razsekajo, da napasejo ž njimi ogenj na svojih ognjiščih, ali pa, kadar sede v temni noči rdeči petelin na njihovo sleme in jih upepeli. To so spomini o tistem, nikomur razodetem, med gluhih stenami izjokanem trpljenju, o tožbah, ki niso bile namenjene trdosrčnim ljudem, o kletvah, izbruhnjenih Bogu in ne grešnikom na zemlji.

Med šelestenjem brez, v duhu juga, ki je prihajal čez griče, nad srebrnim bliskom reke, vijoči se po svilnati dolini, je stala za našo vasico taka stara in častitljiva kočica. Prav lahko, da je bila ta kočica mimo cerkve in farovža najznamenitejše poslopje v vasi. Kar so pomnili njenih prebivalcev, o vseh so vedeli čudne historije; pravili so jih očanci v krčmi in pri gostijah, pravile so jih mamice za kolovratom in so majale z glavami.

Ko sem bil takorekoč še paglavec, je živela v tisti koči tujka Marjeta. Po vsej svoji prikazni, po vsej zgodovini svojega življenja in celo po imenu je bila tujka med nami: niti niso bile naše vaščanke tako pravih potez, niti tako čudno črnolase, niti niso govorile v njenem narečju, da, niti Marjete ni bilo nobene v našem blagoslovljenem kraju.

Tujka Marjeta že ni bila več mlada; skrb ji je bila razorala obraz, a ljudje so govorili, da je še vedno lep. In zategadelj ji naše ženske niso bile kajsi prijazne.

Tiste čase je živela že nekaj let v koči za našo vasjo. Preživljala se je kot dninarica, hodila je pomagat sosedom k vsakovrstnemu delu; vse je znala, za karkoli so jo potrebovali. Slišalo se je tuintam, da tudi ni brez prihranka in da bi nemara še kaj iztaknil razbojnik, ki bi vlomil v njeno kolibo.

Kje da je rojena, tega ni vedela živa duša. Ta je trdil, da je Lahinja, oni, da je Hrvatica; sama pa ni odgovarjala, če so jo izpraševali.

Ko se je naselila pri nas, je imela še moža s seboj. Gorenjec je bil, čvrst fant, širokih pleč in močan, da se ni bilo dobro ruvati ž njim. Vzela ga je bila bržčas iz ljubezni, kajti lep je bil in zelo prijazen; celo mati županja se je zaljubila vanj. Tudi on je hodil na dnino, dokler

se ni zgodilo, da je neko noč napodil fante, ki so ga počakali in so ga hoteli preteptati; enega izmed njih je sunil z nožem, da je bil trd in hladen, preden je posijala jutranja zarja. Ko so prišli orožniki, da ga uklenejo in zapro, so ga iskali zaman; več mesecev kasneje se je izvedelo, da je v Ameriki. Dve leti je delal v rudnikih, in za božič in veliko noč je prejela Marjeta vselej pismo z denarjem; nato je prišla vest, da so ga ubili plini, ki so se vneli v rovu. Od tistih dob je bila Marjeta čisto sama na svetu in je prihajala vedno bolj molčeča in čudna, kakor čudna se nam je videla že dotlej.

Ko je bil mož še med nami, je rad zahajal v krčmo med vaške može, zakaj treznost ni bila njegov naglavni greh. In kadar se je napil, se je neredkokdaj razgovoril. Tako se je razvedelo, kar je bilo ljudem znanega o Marjetinem življenju.

V njegovem rojstnem kraju na Gorenjskem imajo veliko tvornico za nevemkakšne reči. Tam sta se seznanila v časih, ko obadva še nista imela dovolj pameti za življenje, in sta si seveda napravila drug drugega na rame; vzela sta se. Marjeta ni bila bogvekako na dobrem glasu; tisti, ki so umevali njenega moža v zlih zmislih besede, so trdili naravnost, da je bila takole — no, recimo v imenu božjem — vlačuga. Kdor jo je maral, jo je imel. Pa on, Tine se ni menil za to; ker mu je dejala, da bi že bila njegova žena, ako jo hoče, je šel k župniku in mesec dni zatem je bila njiju siromaška poroka.

Posledica tega vse graje vrednega koraka je bil otrok, lep deček, umen deček, črnolas in bistrook, materi ves podoben. Ob svoji sreči je postala Marjeta dobra žena in vzorna mati, v veliko jezo vseh ljudij, ki ji niso privoščili poboljšanja. Živela je zgolj za moža in za otroka, moliti je začela, k spovedi je spet hodila, postala je zgled za vse gospodinje, ki so namenjene, da pridejo po smrti v nebesa.

Čez štiri leta se je zopet pohvalila svojemu Tinetu:

„Ti!?“

„Kaj pa, Marjetka?“

„Ej no, saj veš!“ In zardela je, kakor dekle.

„Nič ne vem; kaj hočeš reči?“

„Zibala bova . . .“

Tine je skočil pokoncu, objel je svojo ženo in toliko je bilo njegovo veselje, da se je napil, kakor še nikdar v svojem življenju.

Toda dolga sreča jima ni bila usojena. Malo časa po tem Marjetinem priznanju sta šla Tine in ona neko veselo pomladno nedeljo k Mariji Pomočnici na Brezje, da izpolnita zaobljubo. Bila sta pri maši, a sredi maše, med povzdigovanjem je prišlo Marjeti tako hudo v srcu, da so se ji udrle solze. Vsa bleda je bila, ko je stopila iz cerkve, vsa prepadena, bolj podobna mrliču, kakor živemu človeku.

„Kaj ti je, Marjeta?“ je vprašal Tine v prvem strahu.

„Hudo mi je, kar nenadoma me je zgrabilo; Tine, veš . . . Čuj, pojdiva domov, nesreča se je zgodila“; je zaprosila žena.

„Eh, kaj bi tisto! To so babje marnje, nič drugega.“

„Ne, ne, le verjemi! Moje slutnje ne varajo“, je dejala Marjeta z ihtočim glasom in je stisnila robec pred oči.

„Na kozarec vina pojdiva, to ti prežene tvoj prazni strah“, je silil Tine. „Če boš hotela, sva čez pol ure že lahko na potu.“

„Ako ti ne maraš, pojdem sama“, je rekla Marjeta z obupno trmo in se je okrenila proti cesti. Videč, da ne pomaga nobeno prigovarjanje, se je Tine s težkim srcem napotil za njo. Jezil se je in karal jo je nekaj časa; toda ko sta bila na prostem polju, jima je postalo sredi poldnevni žarov tako strašno in neznosno, da sta pričela moliti rožni venec in sta ga molila tik do doma.

Pred hišico je stalo polno ljudij. Obrazi so bili preplašeni, šepet je šel od ust do ust in s strahom in sočutjem so ju pozdravili pogledi.

Sinek se je bil igral s sosedovimi otroci pri vodnjaku in je padel vanj. Ko so ga dobili, je bil že mrtev; nič več ga niso mogli priklicati v življenje.

Kaj bi popisoval bolečino matere, ko so ji pokazali mladega mrliča? Saj si je sam ne morem misliti, ko nisem bil navzoč; a Tine je pravil pri vinu:

„Kričala je, kakor blazna; metala se je po tleh, pulila si je lase, tekala je okrog hiše in je klicala otroka; vsi smo mislili, da bo znorela. In res, od tistih dob ni več pri pravi pameti; saj jo

vidite, kako malo govori . . . Samo dela, dela in premišljuje; premišljuje in šepetne nekaj zase, da je nihče ne razume. Tista velika žalost je menda kriva, da je prišel drugi otrok prezgodaj in mrtev na svet. No, tako je pač, da naj vzame vrag vse skupaj . . .“

Ko je Marjeta umrla, ji je bilo štiriinštiri-deset let. In čudno reč je napravila nazadnje.

Pri nas smo kožuhali koruzo; Marjeta je sedela med nami in je z nami vred poslušala pripovedi tete Brglezove, ki jih je vedela največ v fari. Pa prinese zlodej znanca iz Marjetinega kraja, ali iz Tinetovega, da rečem bolj po pravici. To in ono nam je povedal, zakaj gostobeseden je bil in jezik se mu je razvezal na gorkoti. In med drugim je tudi bleknil, da v tistem trgu zdaj prekopavajo pokopališče, prav v tistem koncu, kjer je dala Marjeta pokopati svojega ponesrečenega sinčka.

Marjeta ga je čudno pogledala; ničesar ni rekla, samo ozrla se je vanj in je delala dalje. Čez četrte ure je pa vstala in je odšla na prosto; mi smo menili, da se kmalu vrne, a čakali smo zaman.

Pet dni nismo vedeli, kaj je ž njo. Šesti dan se je pa raznesla govorica, da so našli Marjeto tam na Gorenjskem pri grobu njenega otroka. Odgreben je bil sneg, razkopana je zijala mala gomila; Marjeta je slonela zmrzla na kupu prsti. Z obema rokama je držala v predpasniku sinove koščice, žalosten smehljaj je bil na njenem obrazu in dve veliki ledeni solzi sta ji viseli pod očmi. Sam Bog vedi, kaj je mislila, ko je umirala na tako čuden in nenavaden način . . .

Stare kočice, sive strehe in začrneli tramovi, to so reči, ki jih spoštujem. Marjetina kočica pa več ne stoji. Stvar je namreč taka: Nekoč smo imeli v naši vasi veselico bralnega društva. Prepevali so lepe pesmi, igrali so „Lurško pastirico“, lepa učiteljica je bila Bernardka, gospod kaplan pa režiser. Nato smo se napili. Kar naenkrat nas preplaši žar, ki je hipoma buknil na koncu vasi; v prvem hipu smo mislili, da je farovž v plamenu. No, pa je bila vendarle samo kočica za vasjo: zažgal jo je lastnik, da bi dobil zavarovalnino; ampak potuhtali so kujona in so ga zaprli.

Hvala Bogu, da ni bila v farovžu; tiste bajte pa še gasit nismo šli. Do tal je pogorela, tram ni ostal na tramu . . .

POLARNA SFINGA.

Spisal inženier FERDO LUPŠA.

Številno mož se množi od leta do leta, ki hočejo z vso silo prodreti v nepoznano krilo polarnega velikana; od leta do leta pa se tudi poizgubljajo beli prostori po naših zemljevidih, in že rečemo lahko, da ne bo trajalo več dolgo, ko bo človeško oko občudovalo tudi ob koncu zemeljske osi vse romantične prikazni, ki se pojavljajo v arktični naravi.

In kaj li vleče može v te, nam neugodne pokrajine, kjer grozi polarni velikan s svojo močjo v vsakovrstnih podobah in oblikah vsakomur, tja zašlemu živemu bitju, kjer se rušijo, strašno pokaje, ledeni bregovi ter prete osamelemu človeku z gotovim poginom, kjer lomi ledovje ladje kakor veter suhljad, kjer se kralj polarnih živali, beli medved, ne meneč se za svojo mrzlo okolico, ponosno izprehaja in kjer se končno v magični razsvetljavi blešči severni sij ter vznemirja začudenemu opazovalcu magnetično iglo njegovega kompasa? — Odgovor je kratek. Znanstveni čut žene zasledovalce, četudi po težavni in nevarni poti, naprej, v sredino nepoznanih krajev. Oni hočejo sedanjim, kakor tudi vsem poznejšim generacijam donesti poročil o severnem tečaju ter tako rešiti nalogo, katere rešitev so naši predniki že nad štiristo let smatrali za svojo sveto nalogo in dolžnost. Nikdar se niso strašili zaprek in težkoč, ki jim tukaj preté; stavili so se še vedno v bran vsem najhujšim sovražnikom življenja: dolgi noči, zimi, ledu in pomanjkanju!

Narava ob tečajih zemlje je polna velezanimivih in znamenitih prikazni, ki se ne vidijo na naši zemlji nikjer drugod. Zaradi prevelike poševnosti solnčnih žarkov se najde ondi najrazličnejša dolgost dnevov in noči. Čim bolj se oddaljujemo od naših krajev proti severu, tem daljši so dnevi kakor tudi noči, tako da trajata končno ob tečajih ena noč in le en dan ravno pol leta. Iz sledečih števil se razvidi raznolikost dni in noči onkraj tečajnika (66° 33' sev. širine):

ob sev. šir. 70° solnce ne izh. 65 dni, ne zah. 60 dni

" " " 75°	" " "	103	" " "	95
" " " 80°	" " "	134	" " "	127
" " " 85°	" " "	161	" " "	163
" " " 90°	" " "	186	" " "	179

Dan in noč onkraj tečajnika sta obenem poletje in zima, pomladi in jeseni ni. Vendar se pojavlja prehod v različnih elementarnih podobah:

goste megle, viharji, nevihte, deževje in sneg se menjavajo. Ako se je dvignilo solnce na nebesnem oboku dovolj, tedaj sveti neprenehoma z nekako podolgasto podobo, toda brez bleska in gorkote; solnčni žarki so oslabei tako, da ga celó s prostim očesom prav lahko opazujemo, kar je pri nas seveda nemogoče. Najlepši čas severnega poletja primerjamo lahko s prvimi dnevi marcija naših krajev in redkokdaj se ogreje ondotna temperatura nad + 6° C. Kdor je navajen redne menjave dneva z nočjo, temu se zdi to pač nekaj čudnega; če pogleda na uro, tedaj je opolnoči dan in lahko se torej zgodi, da človek ondi zjutraj večerja, zvečer pa zajutrukuje, opolnoči obeduje ter opoldne spi, ne da bi vedel, da je vse to prav nasprotno početju v naših krajih. Vse to in neprestana svetloba dela često človeka nekako melanholskega in razburjenega in ob času počitka primanjkuje navadno spanca.

Solnčni vzhod je za zasledovalca najlepša doba vsega leta, kajti po dolgi zimi in noči ga vzpodbujajo k novemu delu ter ga navdaja tudi z upanjem, da se zopet povrne k svojim, katere je zapustil morda že pred leti. Na nebesnem oboku pa se vidijo takrat vsakovrstne fantastične prikazni; krogi, postranska in nasprotna solnca in meseci, gloriade, krone itd. se pojavljajo druga za drugo. Dogaja se celo, da svetita solnce in mesec obenem z isto intenziteto ter dajeta s tem vsej naravi čudovito razsvetljavo.

Ob času poletja prebudi se vsa narava. Takrat se vidijo trume kričečih ptičev, v južnih krajih se vidi tu in tam kaka rastlinica nižje vrste, na ugodno ležečih prostorih kopni sneg, ledovje začne pokati in trgati se ter premikati proti jugu. Tu in tam se prikažejo neizmerni ledeni bregovi v vsakovrstnih podobah, ki pa niso nič drugega kakor odtrgani konci ledenikov, ki segajo v teh krajih prav do morske obali (največji ledeniki so se našli v Grönlandiji, po severno ameriških otokih in Franc Jožefovi deželi). Sedaj se vidijo na teh ledenih bregovih velikanski stolpi in oboki, potem zopet dvorane, svetišča z najlepšimi altarji itd. Vse to se blišči v magičnih solnčnih žarkih kakor briljanti v kroni najmogočnejšega vladarja. Toda vse to je podobno pajčevini! Gorje človeku, ki bi si upal v te templje polarne sfinge! Gorje ladji, ki bi se približala takemu ledenemu bregu ter iskala pri njem zavetišča! Mnogokrat so te

KLEMENT M. CRNČIČ: NA RIBJEM TRGU V ISTRI.

ledene stavbe tako rahle, da zadostuje pok samokresa, dà, celo človeški glas more povzročiti, da se zruši ledovje med strašnim treskom in pokom, ki se sliši do 20 kilometrov daleč in še dalje naokrog. Nepopisne so vse te prikazni, in ni ga umetnika, ki bi jih znal naslikati v vsej grozni krasoti. Treba jih je samo enkrat videti, in ne izginejo več iz spomina!

Meseca julija in avgusta pa izgublja solnce že zopet svojo moč; ptiči se vračajo, rastlinice pomro, v zalivih in ob obrežjih se dela nov led. Polarna noč se pričinja. Vsa narava se izpreminja v krasno ponočno scenerijo, temperatura pa se zniža često do -40°C in še nižje. Bleda luna sije z milimi žarki. Ognjeviti in krvavo rdeči severni sij spominja zopet na velikanski ogenj, na boj, ki ga bojuje človeštvo z elementi tukaj že sto in sto let. Ni čuda, da vidijo severni narodi, Lapi, Čukči, Eskimi, Samojeđi i. dr. v tej magnetični prikazni vsakovrstna božanstva in čudeže. Umrli tovariši imajo v tem siju svoj raj, kjer vse mrgoli morskih psov in kitov, kjer je sedež raznih, dobrih in hudih duhov itd.

Po velikanskih ledenih poljanah plavajo celotne ledene plošče 300 do 400 km^2 ; debele so 2-5 m ter se krasno blišče v vsakovrstnih barvah. Kadar trči več takih plošč druga ob drugo, tedaj se drobe njih robovi, pokaje in škripaje, kakor bi bučala grozna bitka ob najhujšem viharinem vremenu. Gorje ladji, ki zaide v tak boj ledenikov! Med njimi so končale „Hanza“ (1870), „Tegetthoff“ (1863), „Jeannetta“ (1879) i. dr. Vendar so take žrtve boga Neptuna le redke, kajti statistika poroča, da se izgubi le majhen odstotek ladij, ki so se upale onkraj tečajnika. Tako je odjadralo 1674. leta 75 ladij iz Hamburga na lov v severne kraje, toda vrnilo se je zopet vse. Marsikatera strokovna poročila se strinjajo tudi v tem, da se nobeno leto ne izgubi nad pet ladij. V dobi tridesetih let (1669—1699) je odjadralo iz Hamburga 1549 ladij, a le 56 se jih je ponesrečilo, to je komaj 3.5%. Iz nizozemskih zavetišč je odšlo tekom sto let (1669—1769) 13.264 ladij na sever, izgubilo pa se jih je 530, — torej le 4%. Dandanes se jih pa ne vrne kvečjemu 1.5—2.5%.

Vedno in povsod čitamo lahko, da so polarne pokrajine najnevarnejše zasledovalcem ter da se je moglo doslej v primeri k mnogim žrtvam doseči le jako malo. Priznavam, da so bile žrtve velike, priznavam tudi, da se je v primeri doseglo le malo, toda vse to le zaradi tega, ker večina ekspedicij ni imela pravilne podlage.

Skoraj smešno je, da ve naše ljudstvo mnogo več o neuspehih tragično ponesrečenih ekspedicij,

recimo o Franklinovi (1845), de Longovi (1879), Andréjevi (1887) i. dr., kakor pa o velikanskih uspehih Weyprechtovih in Payerjevih (1873), ki sta odkrila Franc Jožefovo deželo, o Nordenskjöldu (1878), ki je došel prvi ob severnem obrežju Evrope in Azije v Veliki ocean, kar so poizkušali doseči že Wiloughly (1553), Burough (1554), Barents (1596) i. dr. že od šestnajstega stoletja naprej neprenehoma, nadalje o Nansenu, ki je (1893 do 1896) prodril prvi skozi ledeno cirkumpolarno puščavo in nam donesel največ poročil iz teh krajev . . .

Zato smemo trditi, da so bile doslej žrtve v drugih nepoznanih in nepristopnih delih naše zemlje še mnogo večje, kakor v arktičnih krajih. Povsod drugod so divjaki morili neusmiljeno raziskovalce, mnogokrat se je celo dogodilo, da so jim dajala trupla umorjenih zasledovalcev okusno pečenko, ni še dolgo, ko se je čitalo, da so v Papui napadli kanibali večjo ekspedicijo; 25 mož, med njimi grof St. Remis, baron Villard, Hagenbeck in Vries, je bilo umorjenih, njih trupla pa so divjaki požrli. Povsod drugod preté nadalje že skoraj pri vsakem koraku osamelemu in zmučenemu popotniku divje zveri ali strupena golazen, dalje nezdravo podnebje, žeja itd. Kdo se ne spominja muk, ki jih je še pred nekaterimi leti prestala Sven Hedinova ekspedicija v azijskih stepah in puščavah! Vsa karavana je poginila od žeje.

V arktiki pa telih sovražnikov ni. Tam ni sovražnih narodov, tam ni zdravju nevarnega podnebja. Največji in najhujši sovražnik je led in mraz. Led in zopet led je bil kriv največkrat negativnim uspehom! Redno izvršene preiskave pa uče, da se ledu ubranimo edino le s tem, ako izberemo pravilno pot, to je tam, koder nam stavi polarna sfinga najmanje zaprek. Moja trditev bo jasna, ako premislimo, da se premika ves cirkumpolarni led, ki prekriva vse severno morje, od izhoda preko nepoznanega nam severnega tečaja proti zahodu. O tem priča Nansenova ekspedicija, ki si je izbrala tako pot, ter sibirsko lesovje, katero je naplavljeno na zahodu, posebno ob Grönlandiji. Zgodovina pa uči, da so si skoraj vse ekspedicije izvolile nasprotno pot, to je od zahoda proti vzhodu, torej proti polarnemu toku. Vse te ekspedicije primerjamo prav lahko veslarju, ki hoče z vsilo riniti proti deroči reki; močnejše valovje pa ga končno ugonobi ter ž njim drvi v nasprotno stran. Mnogokrat se je celo dogodilo (n. pr. Pearyjevi ekspediciji severno od otokov Spitzbergen leta 1827. ob $82^{\circ} 45'$ sev. širine), da jih je polarni tok nesel nazaj proti jugu

veliko hitreje, nego so mogli priti naprej. To je dokaz, da tod ni poti v severne kraje.

Skoraj isto je razmerje v Robezonovi ožini ob zahodnjem obrežju Grönlandije, kjer išče tudi mnogo zasledovalcev pot v nepoznane nam kraje (dr. Kane 1853, dr. Hayes 1860, Stephenson in Nares 1875 ter v zadnji dobi inženir Peary 1898 do 1902, nekoliko na zahodu od tukaj končno Sverdrup 1898—1902). Tukaj se je našlo 30—50 metrov visoko ledovje, ki ni imelo dovolj odvoda proti jugu v Smith Sund in se je moralo zato ondi nakupičiti. Ravno tukaj se je našlo najnevarnejše ledovje vse arktike; nobena ladja še ni dospela skozi Robezonovo ožino, uničenih pa jih je bilo že več. Zato je Nares o priliki svoje vrnitve brzojavil prav resnično, četudi nekoliko lakonično: „The northpole impracticable“ (severni tečaj je nedostopen).

Na podlagi takih in enakih predstudies dospemo lahko do spoznanja, da bi se moglo le od nasprotne strani, kjer je še najugodnejše ledovje, dospeti v arktiko. Zasledovalec, ki bo svojo ekspedicijo vodil na podlagi polarnega toka, bo imel najmanj zaprek na svoji poti. Ne bo delal proti

naravni moči ledovja, ampak se ga celo posluževal. Ledovje ga bo dovedlo, ako bo primerno z vsem potrebnim preskrbljen, približno v treh letih od vzhoda preko nepoznanega severa na zahodno stran. Da je to mogoče, to nam dokazuje prav jasno pot, ki jo je prepotovalo moštvo ladje „Fram“ (1893—1896).

Z zrakoplovom — ameriška ideja zadnjega desetletja pretečenega stoletja — se ne more veliko doseči. Taka ekspedicija bi trajala le nekoliko dni; do sedaj se še noben zrakoplov ni držal več dni v ozračju. In kaj čaka aeronavta na severu danes, ko so nam razmere v ozračju še nepoznane, je pokazalo Andréjevo podjetje. Kam ga je zrakoplov odnesel in kaj se je zgodilo z njim in njegovima tovarišema, je ostalo svetu še doslej neznano.

Isto velja o uporabi podmorskega čolna, s katerim hoče dr. Anschütz-Kämpfe podjarmiti sovražnika na severu. Ideja je sicer izvrstna, toda z današnjimi tehniškimi sredstvi še najbrž neizpeljiva; podmorski čoln je še novorojen otrok človeškega uma in stoji danes komaj v otroških čevljih.

J. M.: S POLJA.

PL. MYRBACH: MLIN PRI VELIKOVCU (KOROŠKA).

ŠKRAT.

(Konec.)

IV.

Pogačar je ostal pri hiši kakor domačin. Gospodinja in gospodar sta ž njim zadovoljna, zalivata ga z vinom in žganjem, smehljata se mu in ga potrepavata po ramah. Pri vsaki jedi on prvi zajema, mati obrača k njemu tisti rob sklede, kjer je kaša najbolj zabeljena, oče reže zanj potico in nataka tisti kozarec, ki je pri hiši največji. Pogačar že ni bil tri dni trezen. Od jutra do mraka pomalem vasè priliva, redi se kar v doma, v obraz gori kakor puran, kadar ga obide togota. Hodi okrog hiše, kakor bi bil sam gospodar, deklo Nežo, ki je že deset let pri hiši in ji sama mati gospodinja že pet let ni rekla žal besede, je opsoval tako hudo, da je vso noč prelokala, in tudi na hlapca Jurja se je spravil. To pa je storil narobe.

Jure je nosil živini v hlev ogromne kope mrve, izgubljal potoma manjše šope, Pogačar je stal goreč v obraz tik hlevskih durih, zibal se nalahko z desne na levo in ga ogledoval.

„Kaj pa izgubljaš?“ — je vprašal razkoračen Jurja.

„Mrvo!“ je odgovoril Jure.

„Kaj misliš, da se mrva krade?“

„Seje se, pa kosi! Kakopa!“

Jure je odgovarjal, kakor bi se menil z otrokom, ki nič ne ve in ga nič ne briga tuje blago, Pogačar pa se je čutil nenadoma užaljenega na svoji novi postojanki.

„Zakaj pa si ti pri hiši?“ — je vprašal zbadljivo in sam reševal vprašanje. „Za zlo! Tisto razdiraš, kar je pametno, in tisto podpiraš, kar je narobe!“

Nič ni odgovoril Jure, v stran se je obrnil in si po volji odpljunil, ampak nova misel mu je tako nenadoma posvetila v možgane kakor blisk v temo. Šope mrve, ki jih je prej raztresel, je pobral in odnesel v jasli, hlev je priprl za seboj, zavil proti hiši, obstal za voglom in se zamislil. Pogačar je dejal, da on razdira tisto, kar je pametno, in podpira tisto, kar je narobe.

„Kaj, če bi —?“

Pavlinka sedi na klopi pred hišo, salato trebi, predse strmi v škaf, napolnjen z vodo, in njen obraz je bled in upal od same žalosti in joka.

Jure jo gleda, tako prijeten se mu zdi sklep, ki ga je v svoji stari glavi napravil, da sam sebi

smehljaje kima in pritrjuje, počasi in oprezno stopa proti Pavlinki, skloni se natanko do njenega ušesa, pomežikne in izpregovori.

„Ni še izgubljeno!“ — pravi in njegov ščetinasti obraz preplavlja čudnosrečna rdečica. „Škrata imamo! Če ti je prav, pa ga še ta večer ujamemo in pripeljemo v vas in domov takega, kakoršen je: z rdečo kučmo na glavi — kakor si ga opisala!“

Pavlinka se hipoma razveseli, skoči pokoncu, salata se strese z njenega naročja po tleh, oči ji zagore kakor dvoje isker.

„Pa ga imamo, pa jim ga pripeljemo, pa jim zmedemo račune!“

„Tiho, le polahko!“ svari Jure. „Najprej napravi tako, kakor zadnjič. Pogačar že leži na svojem prostoru, ti pa pridi k meni v hlev in me prosi, naj grem k Janezu, ki te naj čaka zvečer pri topolih na koncu vasi. Pa tisto zraven: Neža naj gre z nama nad škrate in Martinek!“

„Juhéj!“ — zakliče Pavlinka, nenadoma se razživi na vso moč in zaploska z rokami.

„Kaj pa je?“ — se oglasi iz veže mati Jure pritisne svoj črni in sključeni kazalec na usta, deklo sede naglo nazaj na klop, pobira raztreseno salato in jo hiti trebiti.

„Nič“ — pravi — „nič! Mačka, tista, ki je siva, je ujela velikega, velikega miša, tod mimo ga je nesla, naš petelin ga ji je hotel pa vzeti! To sta se dajala!“

Jure počasi odhaja, Pavlinka se smeje naglas in cepeta od veselja z drobnimi nogami, mati, ki govori v veži, je takih mislih, da je njena hči še mlada in neumna.

Jure počasi odhaja, zavije proti hlevu, stopi vanj, obstoji v sredini in gleda v kot na listje, kjer leži in smrči pijani Pogačar. Nekoliko vidno preudarja, v kot poseže po vile, bliža se listju in poseže tako vanje, da privzdigne z njim vred tudi Pogačarjevo nogo.

„N—no!“ — zarenči Pogačar, zavzdihne in se obrne v stran.

„Ahà!“ — pravi Jure. „Ti si! Dobra je ta! Nastlati treba živini. Pa je tema v kotu: ne vidi se! Kmalu bi te bil nabodel! Ampak, zdaj se te bom ognil, ko vem, da si tukaj! Le spi! Bog ti daj dobrih sanj!“

Pogačar ne smrči več, globoko diše in ne odgovarja. Jure nastilja živini, razmeče listje na

desno in na levo in se meni z lisastim jun-
cem.

„Glej ga fanta“ — pravi — „glej ga! Saj nisi grof! Gani se, če se ti reče! Pa bodel bi, kakor se mi dozdeva! A si privezan! Križ je!“

Zunaj se začujejo drobni koraki, vršanje ženskih kril, Pavlinka prileti v hlev in se oklene Jurja z obema rokama, šegavo in veselo gleda v njegov obraz in v njegove sive in vodene oči, ki ji namežikujejo.

„Ti zlati, ti dobri, ti ljubi Jure! Pojdi lepo te prosim, pojdi do Ja — — — Ali naju kdo sliši?“

„Nihče!“ — odgovori Jure in kaže z glavo na listje. „Tam spi Pogačar, pa je pijan kakor klada!“

Pavlinka komaj zadržuje smeh, s težavo se premaga in prosi dalje z jokavim in obupanim glasom.

„Pojdi, premili Jure, do Janeza; reci mu, da ga imam vedno bolj rada in v mojem imenu ga prosim, naj me čaka zvečer pri topolih. Povej, da sem se z bala zadnjič strahov, zato me ni bilo, zdaj se jih pa nič več ne bojim! Kratkoinmalo: nič več!“

Pogačar prične nenadoma na ves glas smrčati, Jure kima in pomežikuje, Pavlinka pritiska eno roko vrh druge na usta, da ji ne bi ušel smeh, dobre volje je, kakor že tri dni ni bila.

„Dobro je!“ — obljublja Jure važno. „Vse ti bom storil, samo ti molči, da ne zaidejo besede v nepoklicana ušesa!“

Pavlinka odide in se napoti naravnost na polje, kjer pleve dekla Neža zelnik, k njej počepne in ji razkriva skrivnost in nakano.

„Saj si ti pametna Neža“ — pravi — „in boljše veš, kaj je ljubezen, kakor jaz, ki sem še mlada in neumna!“

„Bog nas varuj!“ — se prestraši postarna plevica in se svečano prekriža. „Greh je!“

„Ni ne!“ — misli Pavlinka. „Zato ne, ker meni kar srce daje, da ga moram rada imeti — Janeza. Hočeš, nočeš: moraš!“

„Hudi duh te drži v krempljih. Izpovedniku potoži, on ti bo pomagal!“

„Kaj?“ — se čudi Pavlinka. „Saj ni nikjer nič hudega! Kadar sva skupaj, pustim, da me on objema in poljublja, sama bi ga pa še rajša, pa me je sram!“

„Si že zaslepljena!“ — zatarna Neža. „Je že po tebi! Bog se te usmili!“

„Ti si pa tudi čudna!“ — jo zavrača Pavlinka. „Počakaj, da ti povem do konca, potlej

pa govori! — Vidiš: jaz imam Janeza rada, silijo mi pa tistega Pokljukarja, ki ga ne maram in ne maram — pa je vse zaman! In Pogačar“ — tu so se Neži razbistrile oči, in Pavlinka je izgovorila zato njegovo ime še enkrat — „in ta preklicani Pogačar, ki že tri dni ni bil trezen, se je zaklel proti meni in mi hodi na pot, kjer ve in more. Zadnjič sem se hotela sniti z Janezom pod topoloma za vasjo, pa je vedel za to in me je zaplašil. Za škrata se je napravil in tudi danes se bo. Sva že z Jurjem vse ukrenila. Pa se bo opekel, ker ga bomo ujeli pijanega, kakor je, in ga peljali namaškaranega skozi vso vas k nam domov. Samo očetu in materi je všeč, ker nape-ljuje vodo na Pokljukarjev mlin, nam drugim je pa samo za križ in napoto: mene je zaplašil, Jur-reta uči in se vmešava nebodigatreba v njegove posle, Martinka je že kar na lepem pretepel in Tebe, ljuba Neža, je hudo razžalil — kakor sama veš — ko si vendar tako bogaboječa in zlata vredna in te imamo vsi radi, jaz pa najrajša! Kajne, da zasluži, kar smo mu namenili?“

Neža je v hipu pozabila vse božje in cerkvene zapovedi, zlasti tisto, ki govori o svojem bližnjem, in razjezila se je nad Pogačarjem po vseh zmožnostih svojega bogatega besednega zaklada.

„O — ta pa zasluži! Kajpada zasluži, samo več in še vse kaj drugega! O ti grdoba ti! K meni je prišel ta Savel, kar na lepem ti stopi predme, ko nesem drva v vežo, in mi reče tako besedo, da se mi je v glavi zavrtelo. Komaj bi bilo, da bi prišel Kristus še enkrat na svet in trpel posebe zaradi njegovega greha — tako mi-sel je imel ta satanov petolizec. In meni je rekel — ojoj! — ki so rekli moj izpovednik, da edino tako življenje, kakor je moje, pelje naravnost v nebesa! Le maščujte se nad njim, le maščujte, jaz bom pa po svojih močeh pomagala. Dobro delo bomo storili, če ga osramotimo in odpodimo od hiše, pri Bogu bomo imeli zasluženje, odpust-kov bomo deležni, odpustkov!“

„Kadar bo mrak, Neža, pa prideš, kaj ne? Za hlevom te bomo čakali!“ — vpraša Pavlinka, vstane in je pripravljena na pot.

„Pridem, prav gotovo pridem!“ — obljublja Neža, kima v slovo in še za odhajajočo kliče: „Odpustkov bomo deležni vsi skupaj, odpust-kov!“

Pavlinka teče po stezi mesto domov narav-nost proti rebri, kjer pase Martinek kravo na vrvi in jo brani pred muhami s košato leščevo šibo.

Dan se nagiblje, solnce se že pomiče proti gorskim vrhovom, moč njegovih žarkov pojema

in zemlja se zdi, kakor bi se oddihavala od dnevne vročine in sopare. Žito se ziblje sredi njiv, visoke trave šumljajo komaj slišno po košenicah, tuintam vztrepetava listje samotnega drevesa, ki stoji kakor izgubljeno, sredi polj in travnikov.

Ko zagleda Martinek Pavlinko, je hipoma ves rdeč v lice, krava ga vleče za seboj in on se pomika vznak za njo kakor nezmožen najmanjšega odpora.

„Hej, ustavi jo, primi!“ — kliče Pavlinka. „Sivka, stoj!“

Sama ji skoči pred noge, za uhelj jo vleče in ji dopoveduje, da mora stati takrat primiru, kadar govori ona z Martinkom.

„Ali veš ti, Martinek, kaj se to pravi rad imeti?“ ga vpraša, in pastir nenadoma pobledi, v tla upre oči in skoro trepeče.

„Vidiš, ti nič ne veš, kajpada! Meni pravijo, da sem neumna, ti si pa še bolj kot jaz! Seveda! Pa je zaradi tega vseeno: bodi ti bedast, kolikor hočeš, samo da me danes ubogaš in prideš zvečer za hlev. V mraku pridi, nad Pogačarja pojdemo, ki se oblači za škrate in mene straši!“

Martinek gleda še vedno v tla, skoraj nič ne razume, vse je prenašlo zanj, vendar kima in obljublja, da pride.

In res, ko se zmračí, je on prvi na mestu in čaka tam Pavlinko. Pa pride prva dekla Neža in se mu začudi.

„Kaj pa, Martinek?“

„Pavlinka je rekla!“ — pravi in ime Pavlinka tako sladko izgovori, kakor bi rekel „medica“.

„Ahà!“ misli Neža in zagleda Jurja, ki se bliža izza levega ogla.

„Bog daj dobro!“ — veli Jure in se praska po sivih laseh. „Kaj si tudi ti prišla, Neža?“ — vpraša in takoj nato pritrjuje. „Vidiš, prav si storila. Naj ima dekle srečo, naj jo uživa, ko je dobro in jo zasluži. Veš, tako ti bom povedal, da je človek zadovoljen samo tedaj, ako ima tisto, kar si je zaželel in želi. Če pa tega ni, je pa vse skupaj meglà. Pihaj jo od leve, pihaj od desne, mahaj po njej in jo deli po volji, nikamor je ne spraviš. Krog tebe leži, živeti moraš v njej, pa konec!“

Pavlinka priteče izza desnega ogla in živahno pripoveduje.

„Je že odšel, je že odšel! Od sobnega okna je vzel seboj rdečo zaveso, pod suktnjo jo je stlačil — natanko sem ga videla skozi špranjo

pri priprtih vratih. Pa pijan je, da se opoteka in komaj hodi. Tri stole je zaporedoma prevrnil, in ko jih je pobiral, se je menil ž njimi kakor z ljudmi!“

„Dobro!“ — pravi Jure. „Tod zadaj pojdemo za vasjo. Pod topoli pojde Pavlinka spredej, mi pa počakamo in ji stopimo na pomoč, kadar bo treba!“

In gredo.

Solnce se je že skrilo za zahodne gorske vrhove, tudi zarja je izginila, ozračje se je ohladilo, na desno in levo so se oglasili murni in pojo zdaj svojo enolično pesem brez kraja in konca. Kmetje so odšli s polj in njiv, vsenaokrog ni nikogar, le vas se je prebudila in oživila. Vpitje otrok se razlega daleč okoli nje, glasne besede kmetskih očancev udarjajo od časa do časa na uho in celo pesem, prijetna fantovska pesem, priplava nekje izmed hiš in se raztaka dobrodejno po ozračju. Na nebu že trepečejo prve zvezde, še čisto blede, nekako plahe, mesec dobiva polagoma več in več srebrne svetlobe in gledalcu se zdi, kakor bi se mu pomikal bliže in bliže.

Hodijo in pridejo v bližino topolov. Že jih vidijo od daleč, visoke in košate; ustavijo se in stisnejo k meji, a Pavlinki velijo dalje. Pogumno stopa deklič, skoraj teče, radovedno gleda na desno in levo, ali vse je tiho in mirno. Prispela je že do grmovja, že natanko do topolov, stoji in čaka, a vse molči.

Vrne se.

„Ni ga!“ — pravi.

Martinek jo gleda s širokoodprtimi očmi in skomizgne z ramama.

„Narobe si videla!“ — misli Neža. „Menda ni šel res pod topole!“

„Je!“ — pravi Pavlinka in se na mestu zaroti. „Kakor živim!“

Jure tlači kazalec v lastno čelo, premišlja in čez dolgo izreče varno in počasi.

„Veste, kaj, ljudje božji?“

Vsi dvignejo glave in gledajo zaupno vauj.

„Pijan je, pa je zaspal! Iščimo ga, pa ga najdemo — škrate!“

Vsi so zadovoljni, razkrope se in iščejo. Pavlinka hiti na desni, za njo stopa Jure, Martinek stiče po grmovju na levi in Neža ga spremlja.

„Je že tukaj!“ — zakliče kmalu Martinek. „Rdečo kučmo ima, pa spi!“

Vsi se zberejo okoli njega in ga ogledujejo.

Pogačar leži po dolgem vznak, roke ima ztegnjene ob telesu, glave se drži komolec dolga rdeča kučma. Trdno spi Pogačar, mogočno in krepko diha, nič ga ne dramí govornica tistih, ki stoje okoli njega.

„He!“ — zakliče Jure. „He! Vstal bi, prijatelj, vstal!“

Pogačar se ne gane.

Pavlinka ga prime za suknjo in ga potrese.

„Hej, škrat, dvigni se, dvigni!“

„Vstani, pijanec!“ — veli malo prijazno Neža.

Martinek pa se skloni in mu zapoje na ušesa z visokim, silno močnim in zvonečim glasom: „Kikiriki!“

Pogačar stresne z glavo, roke dvigne in mane oči. Pavlinka se tiho smeje in stiska Martinku roko, ki ga je prebudil.

„Dan bo, dan!“ — pravi Jure. „Le vstani, Pogačar, saj slišiš: petelini že pojó!“

„A—a—a!“ se oglasi Pogačar. „Res je! Bomo pa stopili na noge!“

Sede, vidi četvorico okrog sebe, pa se nenadoma raztogoti.

„Kaj pa stojite okrog kakor bi svetili?“

„Škrata gledamo, škrate!“ — Pavlinka se zasmee na glas in vsi za njo. Pogačar počasi vstane in tudi sam se smeje.

„Škrata!“ — pravi. „Tako je! Škra—a—at! Hohoho!“

Komaj stoji, vidi se mu, da ne ve, kaj pravi, Jurja se oklene krog vratu in skupaj odkorakata proti cesti. Pavlinka mu popravlja zadaj rdečo kučmo, Martinek in Neža se smejeta in ga vlečeta za suknjo.

„Škrat, škrate!“

„Tako je!“ — govori Pogačar. „Jaz sem škrate! Hočeš, Jure, kaj denarja? A?“

„Sèm ž njim!“ — misli Jure.

„Tisto pa ne! Ris napravi opolnoči na križpotju, pa pridem in prinesem! Zlata, srebra — —“

In naenkrat se domisli:

„Ohó! Dekleta, kje imate pa dekleta? Zastraiti jo je treba, ker hodi prepovedana pota!“

„Boš pa drugič!“ — svetuje Jure in ga krepko oprijemlje krog pasa. „Nocoj gre kar za teboj!“

Pavlinka zadaj se smeje, Martinek vriska od veselja, Neža pridiguje in zmerja.

„V pekel spadaš, tisto je res!“ — mu priznava. „Po besedah sam te spoznala! Nisi kristjan, ampak pogan si! Tudi po očeh se ti pozna!

Svetle in črne imaš kakor dva rožena gumba ali pa kakor hudoba! Le naj se norčujejo iz tebe, le naj se!“

„O—o!“ — se ustavlja Pogačar. „Nežka, prezlata moja, kaj si tudi ti tukaj? Ponoči, poglej, se mi je sanjalo o tebi!“

„Molči, hudoba grdobesedna!“ — ga svari Neža. „Kaj te že zopet zapeljuje satan in ti postavlja na jezik take besede, ki so strašne in ostudne pred Bogom in pred ljudmi!“

„Da si bila moja žena, se mi je sanjalo, in da sva, kakor je zapovedano, spala —“

Neža mu potisne od zadaj roko na usta, jezi se na moč, Martinek vriska, Pavlinka ploska z rokama, Jure se smeje, drži Pogačarja okrog pasa in ga pelje skozi vas. Dvoje, troje otrok se ustavi najprej ob poti, več in več se jih zbira, dekleta in fantje se čudijo in povprašujejo.

„Škrata peljemo!“ — pove Jure.

„Mene je strašil“ — pojasnjuje Pavlinka — „pa smo ga ujeli!“

Vaščani se smejejo, otroci tečejo spredaj in zadaj in ob desni in ob levi, kažejo na rdečo kučmo in vriskajo od veselja,

Pavlinkin oče in mati stojita na pragu in gledata na gručo, ki se jima v mraku bliža.

„Kaj pa je?“ — vpraša gospodar otroke, ki priteko do njega.

„Škrata peljejo!“ — mu odgovarjajo vse križem.

Začuden gleda z gospodinjo vred, spozna Pogačarja, ki se mu smeje, snema pred njim komolec visoko rdečo kučmo, se priklanja in ga pozdravlja.

„Škrata smo pripeljali!“ — pravi Pavlinka. „Nate ga!“

„Za vasjo je strašil, pa smo ga ujeli!“ — dodaja Jure.

„Greh dela, zapodite ga, nesrečo bo prinesel hiši!“ — svari in preti Neža.

* * *

Zjutraj na vse zgodaj je odslovil gospodar Pogačarja. Svetoval mu je, naj se potepe tja, odkoder se je pritepel. Zarana je bilo, komaj Martinek je pel pod Pavlinkinim oknom svojo mehko in zvočno pesem:

„Hrepenenje, hrep —“

Gospodar ga je odstranil neprijazno z mesta, odšel nad Pogačarja in ga vrgel z listja na cesto.

Mati gospodinja je dobila kar čez noč druge misli in je govorila možu tako, da bi storila Pavlinka po svoji volji in svoji sreči.

Tudi Jure je bil takih misli.

„Sivo glavo imam, marsikaj sem videl, pa tako rečem, da je človeku le tisto v srečo, kar je sam spoznal za dobro!“

In tudi Neža je govorila:

„Nesreča bi prišla v hišo s Pogačarjem. Satan ga je že zapečatil! Po njegovih besedah sem spoznala. Z njim bi prišla nesreča v hišo in tudi z njegovim dejanjem. Prav je, da ste odslavili njega in njegove nakane!“

Zunaj v veži zboruje cela družina, in ko izreče oče nekako siloma in trgoma svoje dovoljenje, se odpro nenadoma Pavlinkina vrata, Pavlinka skoči k njemu še v sami beli obleki in z razpuščenimi lasmi, poljubi ga in objame in za njim vse po vrsti.

„A — glej — glej!“ — govori skoraj jokaje Jure, ko vidi, da hiti tudi k njemu, solze se mu svetijo v očeh, še sam se je oklene in jo poljubi glasno in nerodno na belo in visoko čelo.

„Ti dobri, zlati, mili Jure!“ — govori Pavlinka in ga še enkrat objame in še v drugo poljubi natanko na stara in na jok zgrbljena usta.

IVAN IVANOV:

SANJARENJE.

Nekdaj sem mislil misli rajskolepe,
vse plemenite sem snoval naklepe,
in sanje snival polne sem prelesti
kot jih pred dnev poročnim vdihne Bog nevesti.

V ljubezni bila združena sva zvesti,
hodila vkup sva po življenja cesti,
vsa ravna bila cesta je in gladka
in sreča najina neskončno sladka.

In zdaj ne vem, naj plačem, naj se smejem,
usodo kolnem, ki je ne umejem,
ki v temo je zavita neprodinno?!

Ah, kakor nekdanje srce je nemirno,
naklepe snuje, divne sniva sanje,
a duh otožni misli s strahom nanje.

DR. IVO ŠORLI:

PRAVICA REVNIH.

Tako mi je pripovedoval moj prijatelj Milan:

„Bil sem sicer samo ubog instruktor na grajščini, a skromen vseeno že davno nisem bil več. Izpočetka sem pač vztrepetaval pred vsemi temi silnimi naslovi in dostojanstvi, toda kmalu sem občutil le preveč, da tudi ti ljudje, ki so se gnetli tu okrog mene, niso nič več nego mi drugi majhni, ničevi, klavrni ljudje iz nižin. In moja duša, ki je bila vzrastla kakor divja roža tam zunaj na prostem polju, je stala ponosna sredi tega bledega, slabotnega in tako strašno enoličnega cvetličja.“

In zato sem začutil samo zunanje spoštovanje, ko se je prikazal tisti večer na mojem pragu mladi princ, ki je bil prišel s svojim očetom za dva dni k nam na posete. Zakaj bil je tudi še za dve leti mlajši od mene, in nobenega vzroka ni bilo, da bi bil mislil, da je življenje njega bolj skovalo, nego je mene že dotlej.

Opravičil se je najljudneje, da prihaja ob taki uri, ampak najmanj štiri leta da ni šel še nikdar tako zgodaj spat, in če leže zdaj v posteljo, bi ne zatislil očesa do jutra.

„Čujte, kaj živite Vi dan za dnevom tako?“ me je vprašal.

„Dan za dnevom. Ampak v posteljo grem seveda šele okrog polnoči.“

„In kaj delate dotlej?“

„Študiram, čitam...“

„Ah, glejte, jaz pa ne morem ničesar več читati. Ne zanima me. Nič več me ne zanima. Pravijo, da kdor je cele knjige že doživel, ne najde ničesar več v njih.“

Stegnil je svoje dolgo, vitko telo v naslonjaču in je narahlo zazelhal.

„Kaj ste bili Vi na primer že v Parizu?“ se je oglasil zopet čez nekaj časa.

„Ne še, svetlost.“

„No, vidite, tja morate enkrat iti in živeti tam kakega pol leta tako, kakor sem živel jaz, pa Vam veselje do čitanja že kar samo po sebi preide.“

Zasmejal se je pomenljivo, a potem se je obrnil naenkrat zopet k meni:

„Sicer pa nočem reči, da bi se ne moglo živeti tudi pri nas... Samo da je Pariz... Ampak dovolite, da Vas vprašam še to: ali ste Vi sploh že mnogo živeli?“

„To se pravi...“

„Mislim namreč, če ste ljubili že mnogo žensk? Ali Vam ženske ugajajo?“

„No, seveda — mi ugajajo...“

„Ej, ej, ej, to ni tako, da bi Vam prav morale ugajati; poznam jih dovolj, ki jim na primer ne ugajajo. Ampak, no, Vam ugajajo. In zdaj mi povejte, koliko ste jih že ljubili? Tako približno recimo?“

„Oprostite, svetlost, to je malo težko...“

„Ne, ne, saj ne mislim tako. Takih, ki jih ima človek samo tako mimogrede, seveda ni treba šteti. Reciva samo resnične ljubice, no, koliko jih je bilo? Pet, deset...?“

„O, svetlost, tako dobro se nam revežem ne godi... Ako bi že rekli tri, štiri...“

„Kaj? No, potem pa le mirno čitajte romane še dalje, — po tej poti jih boste gustirali še najmanj petdeset let, ako še sami kakega ne spisete.“

Zasmejal se je veselo, neprisiljeno in iz vsega srca. Žaliti me gotovo ni hotel, a vendar

je bil njegov smeh žaljiv, ker je bil poln neumnega pomilovanja.

„Glejte, jaz jih pa niti prešteti ne morem več“, je nadaljeval, ves čas veselo se smejoč. „In tudi se mi ne zdi več vredno, da bi jih štel. K večjemu še tipe bi štel. Ali mi verjamete, da sem užil že čez petdeset različnih tipov? To Vam je neverjetno? Na mojo besedo, da je ni več vrste, ki bi je jaz ne poznal. In ravno zato sem se tako navdušil za Pariz, ker mi je odkril vsaj petnajst novih tipov. Ampak sčasoma mi je postalo seveda tudi tam vse banalno; in zdaj bi dal za en sam nov tip celo pest cekinov. Sicer pa mislim, da ga itak ni več...“

„Jaz pa mislim, da je, svetlost!“ sem rekel počasi in s hudobnim veseljem.

Ves presenečen me je pogledal.

„Kje pa?“ je vzkliknil hitro. „Ako mi ga pokažete...“

„Vaše prejšnje pripovedovanje, svetlost, me je spomnilo neke besede mojega profesorja zgodovine z gimnazije, imenitnega humorista, besede, ki jo je mož večkrat ponovil.“

„In sicer?“

„Povem jo Vam, ako mi je ne vzamete za zlo, princ. Tako je govoril naš profesor: ‚Tisoč bolezní je na svetu, in samo eno zdravje; pa vseeno je to eno samo zdravje več, nego vseh tisoč bolezní.‘“

„No, in...“

„Samo to sem hotel reči, svetlost, da spoznate in zaužijete lahko tudi tisoč ženskih tipov v svojem življenju, pa boste poznali vendar samo vse bolne ženske tipe... Tistega edinega zdravega tipa, pa zdrave, nedolžne ženske, ki se vam uda, če se vam uda, samo iz zgolj ljubezni in zaradi ničesar drugega ne, ki se uda, da sama ne ve, ne kdaj, ne zakaj, — samo tega ne boste užili, princ, po tej poti nikdar! Zato ne, ker je to pravica nas revnih, ki nimamo ničesar izven sebe, s čimer bi omamljali, ne blestečih naslovov, ne denarja, ne moči, ampak edino le toliko, kolikor je v nas in na nas samih.“

In ni mi vzela za zlo Njegova svetlost. Še prikimala je počasi in resnobno.

VLADIMIR LEVSTIK:

NEKDAJ.

Za ur sijajem sem hlepel,
moliti sem in kleti znal
in slast dajal in strast jemal
in bil navdušen in gorel —

Fej! med množico sem se grel
in v njeni sli sem trepetal...
Prišla je ura, vse sem dal,
in, kar nosila je, sem vzel...

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Vida Jerajeva: Pesmi. Založil L. Schwentner v Ljubljani 1903. Cena K 2-60 — 16°. VIII + 84 Str. Odkar je Björnson oboževal ženske, odkar je zaslovela Ellen Key, in odkar je Elonora Duse simbol vsega ženskega, je dnevnik Baškirčeve dajal nekako smer emancipaciji. Moški so se razdelili v dva tabora in pametnejši izmed njih so trezno žensko emancipacijo z veseljem pozdravljali. En del novih nalog rešene žene je delovanje na pisateljskem polju. Imamo Marice L., Il., Marije, Lee, Sonje, itd., a Kvedrove Zofke nobena niti v najlepšem jutru pesniške inspiracije zdaleka ne dosega. Pesmi Vide Jerajeve so za naše razvajeno uho morda premalo moderne, za vsakogar pa nudijo brezdvomno premalo vsebine. Saj nihče ne zahteva od 84 str. debele knjige bogve česa, a vsaj malo več varijacije bi knjigi ne škodilo. Da podam v kratkem duševni nivo teh pesmi: tri četrtine erotskih, slabo četrtino otroških, tri, štiri drugih. Erotika je izpeta in treba je biti nov Heine, da se jo uspešno uporablja. Pesniške primere v tej zbirki so velikokrat silno obrabljene, ali so pa nemogoče. V vsem II. delu se v 19 pesnih več ali manj ponavlja tema: ljubček in poljub. Najboljši je oddelek IV. Same otroške pesmi. In te so se pesnici posrečile. Za Levstikom, za Zupančičevimi „Pisanicami“ in Taras Vaziljevimi „Iz raznih stanov“ so otroške pesmi Vide Jerajeve najboljše v našem slovstvu. Tu je pisateljica v svojem elementu, tu jih teče slog neprisiljeno in dokaj uglajeno in pozna se ji čut bivše vzgojiteljice mladine. Prvo nagrado bi prisodil Vrabčku (75), drugo pa „Kje, solnce me“ (65). Najlepša pesem v zbirki so Vasovalci (9). Čita se buršikozno in vendar tiči toliko tragike o njej. Tisti lahki ton, ki je predpogoj, da učinkuje lirski pesem, je jako dobro zadet. „Pesem“ (19) je ljubka, besede teko gladko, kot bi bila pesemca Sardenkova in deviška mehkost seva iz nje. Silhueta pokrajinskega razpoloženja je pesenca na str. 41. Na str. 28 vidimo Zupančičev vpliv, rime spominjajo Murna, kateremu sta posvečeni tudi dve pesni (52—54), ki bi nam morda ugajali, če bi ne poznali Zupančičeve „Grobovi tuliji.“ Med boljšo štejem tudi „Scherando I“ (21) in II (22). „Poroka“ (48) nas spominja v začetku na znani „Wer uns getraut“ — iz Cigana barona, a se čita lahko; isto velja tudi o baladi (75), ki ji formalno ni kaj očitati; snov je sicer že stara, a je obdelana v pesniški formi. Resnično čuvstvo za dom, ki ga je zmožna edinole ženska, kaže pesem na str. 31. Pesem na str. 20 spada med najlepše, — ton miljeja je izvrstno pogojen; zdi se mi, da čujem enkrat zaljubljenega človeka, ki ni sentimentalni, dasi se izprehaja v mesečini s svojo ljubo po gozdu. Ljubezen je tu, prava, zdrava, krepka ljubezen brez solz; — a nakrat, kakor se nam godi tako nešteto krat, se vzbudi v duši kes. In to je povedala Vida Jerajeva v tej pesmi kratko in precizno. Če že vsa pesem zveni krepko, brez sentimentalnosti, skoraj razposojeno, se pa konča s pristno Heinejevim sarkazmom. S temi pesnicami je pa tudi izčrpano, vse, kar je več kot vsakdanjega v zbirki. Pa morda delam krivico. Rad bom ob eventualni drugi dobri zbirki priznal, da nisem več starega mnenja, ne, le veselilo me bo, če se bo pesnica ravnala po starem receptu: „Feine Rache ist süß, die nimm an den kritischen Tadler: kränke, wenn du es kannst, ihn durch ein Meisterwerk tot.“ A. R-a.

Tudi zgodba iz doline šentflorjanske. Moja navada ni pisati kritike: ne spadam namreč v tisto vrsto ljudi, ki

se borijo za svoj lovor z zabavljanjem, lajanjem in otepajanjem krog sebe. In poleg tega živi med nami cela sekta, ki se peča z veliko vnebo špecialno s kritiko deloma zato, ker se na ta način pride nazadnje tudi do nekakšne veljave in to še zlasti med narodom, ki je tako skromen in tako ljubeznivo brez lastnih misli, in deloma zato, ker je delati za narod tako nekaj sladkoomotnega, da se takemu delavcu stori kar samo od sebe inako. Vendar bi si dovolil misliti, da ni čudno, če dobi človek „napačne“ nazore o naši kritiki. Gotovo je res — vedno trdim, da je vsaka kritika subjektivna in to že popolnoma iz priprostega razloga: ker pišejo ljudje, ki nimajo vsi enako ustvarjenih lobanj — gotovo je res, da vsem ne more ugajati isto. Ampak kjer se najde toliko različnosti v pojmovanju in umevanju enega in istega umotvora, kjer so si nazori treh štirih kritikov o enem in istem delu naravnost nasprotni, kakor je to vedno slučaj pri nas, tam — naj mi ne zamerijo bogovi! — bi sploh zanikal obstoj pravega in pristnega estetskega čuta: zanikal bi ga, ker se je in bi se vnovič nenadoma dokazalo, da tudi tisti, ki je našel med trojico ali četvorico po priliki slepe kure zrno, da gotovo tudi tisti ob prvem novem slučaju čudovito greši. Piše se torej pri nas po svoje: povečini igrajo osebnosti prvo ulogo. Dogodilo se je, da je pisal kritik o avtorju naravnost uničujoče sodbe vse do takrat, dokler se nista osebno spoznala. Od tega spoznanja pa (= eine Seele, eine Brust) je zasluž tako nenadoma kakor repatica. In tudi narobe se je zgodilo. Avtor ni bil na zunaj tak, kakor je kritik želel; celo predrzen je bil — kakšna nesramnost! — delal o njem opazke — smrkavec! — in zato so ga poplašali bogovi: kritika ga je raztrgala kakor Mazepo konji. Vedno pa se dobro godi našim slikarjem in še zlasti kiparjem. Vzrok je čudovito enostaven: o njihovih delih nima večina niti pojma. In so še tiste pohvale po večini indirektno mnenje avtorjev samih.

Kdo se pa spozna pri nas na življenje — recimo! — pisateljevo? Eni so mnenja, da trati čas v kavarni, drugi vedo, da prepije noči v gostilni, tretji so prepričani, da je lenuh, ker ne gre v službo. V cesarsko službo! Akte naj rešuje čez dan, ponoči naj bo doma, luno naj gleda in piše pesmi in povesti in idealen naj bo! Pa je to čudna brozga! Akti in novele in pesmi in ideali — to ne spada skupaj! Kdor si je izbral pisateljski poklic, tisti — če je navaden človek — ne živi njemu polovično, ampak popolnoma. In če lenuhari, ga ni treba na to ljudem spominjati: samo ob sebi se maščuje v obliki pomanjkanja, ki je vsak trenotek za petami.

Kakšno čudo! Če človek govori o položaju slovenske umetnosti, pa zabrede nemudoma med „Zgodbe iz doline šentflorjanske.“ V tej knjigi obdeluje Cankar vse naše rodoljubno ljudstvo, pa se ga malo prime. Rodoljub, ki čita in ki je prizadet, se prijetno smehlja, boža svoj okrogli trebušček in se v svoji zmoti celo veseli škode svojega bližnjega: „To jih daje!“ — pravi. „Sakramiš! Le po njih! Prav jim je!“

Torej o knjigi treba govoriti, pa je že zoprno: preveč se je že govorilo! „Pesem“ spredaj in zadaj ni pesem: Ker nima zanjo misli. „Razbojnik Peter“ je grozno znan v drugem kostumu: „Pohujšanje v dolini šentflorjanski“. „Polikarp“ je tak, kakoršen je bil v „Zvonu“: mističen, somnabulističen, v knjigi najboljši. Tudi „Kancelist Jereb“ je ne-

izpremenjen : z groteskno in prijetno pomoto pričeti, se gubi v sanje in splahuje.

Bogvekakšnega navdušenja za knjigo ravno ni. In sploh za beletristiko ne! Vendar — pardon! — v zadnjem času — se — nekaj — svita!!! Pravijo — pst! — da se bodo pri nas primerna mesta v bodoče tudi pisateljem oddajala, da bo odzdam naprej občinski svet ljubljanski prepuštil umetniške komisije Jakopiču, pišejo, da se vzbuja med višjim občinstvom veliko zanimanje za slovensko literaturo in še večje za slovenske prevode (general Kranjc se zanima za Glaserjevo „Sakuntalo“, Holmesa kupuje mlado in staro s prečudno vnamo, Fischerčin roman „Strah na sokolskem gradu“ je dosegel naravnost uspeh), trdijo, da bodo v bodoče slovenski magnetje kupovali predvsem slike domačih umetnikov, da bo prodal Peruzzi svojega Levstika odboru za Levstikov spomenik, ki se zbira s posebno hitrostjo, da postane od danes naprej do malega vsak nadebuden ljubljanski suplent — kritik, jaz pa humorist! Milan Pugalj.

Miletić Stjepan pl., bivši intendant hrvatskega narodnega gledališča v Zagrebu, dramatik in pisatelj, je septembra meseca t. l., prišedši baš domov od operne predstave, v Monakovem nagloma umrl za srčno kapjo, jedva 40 let star. Bil je velik talent, a nesrečen mož.

† **Šuman Josip.** 15. septembra je umrl v Dragi pri Lovrani bivši deželni šolski nadzornik na Kranjskem, jezikoslovec in pisatelj slovenski, dvorni svetnik Josip Šuman. V svojih mlajših letih je pokojnik kot profesor na Spod. Štajerskem večkrat nastopal kot govornik na ljudskih shodih ter je mnogo storil za probujanje narodne zavednosti na Štajerskem. Dr. Jos. Vošnjak se ga simpatično spominja v svojih „Spominih“.

Tolstega grofa L. N. osemdesetletnica. 10. septembra t. l. je praznoval veliki tulski prorok, največji, najplemenitejši vseh živečih realistov, svoj osemdesetletni rojstni dan: **Lev Tolstoj**, ki mu je leposlovje le sredstvo k vzvišenemu namenu, biti človeštvu prijatelj, učitelj in svaritelj. Tolstoj, apostol resnice, pravice in ljubezni, vzgojitelj narodov in sociolog daleč segajočih ciljev. Ob tem jubileju je izšel v Moskvi almanah, ki prinaša poleg drugega tudi sodbe najodličnejših mož sveta o Tolstem.

Detela dr. Fran: Prihajač. Povest. Ljudska knjižnica 7. zvezek. Str. 157. Cena 90 h. Ljubljana, 1908. Založila Katoliška Bukvarna. Natisnila Katoliška tiskarna. Pred leti (1830) je izšla ta povest iz slovenskega kmetiškega življenja v založbi Slovenske Matice; zdaj smo dobili ponatisk. Dejanje se vrši v tihi vasi, kjer povzroči širokousten, lehkomiseln spekulativen mlad trgovec brezobzirnih ciljev celo revolucijo med rodbinami in zaseje razuzdano uživanje. Kmeti tipi (Sršen, Mejač in Čedin) so slikani realistično in v dejanju ne manjkajo humornih prizorov. Osebe govore v slovenskem duhu in res narodnem jeziku. Špekulant umrje samomorilsko. Vsa povest je zanimiva in tudi za narod poučna. Korektura bi morala biti skrbnejša.

Gramatik der neuslavischen Sprache (einer Vermittlungssprache für die Slaven der Oesterreichisch-Ungarischen Monarchie). Spisal **Ignacij Hošek**, profesor na deželni višji realki v Kroměřížu na Moravskem, Cena: 2 kroni.

I.

Vsakomur, kdor se je le malce pečal z literarno zgodovino Slovencev, so znani poizkusi župnika-literata **Matijskega Majar-Ziljskega**, ki je sestavil nekaj vse-slovanski jezik. Dasiravno so bili motivi, iz kojih je izviralo Majerjevo delo, nad vse uvažena vredni, in dasi so

Majerjevi jezikovni sistemi dobri, je stvar danes popolnoma pozabljena. Pokojni Majar se je napotil v Prago — v metropolo slovanstva, misleč, da najde tam več privržencev za svoj vseslovanski jezik, ali zaman — oslepel je in umrl v bedi. In vendar je ustanovitev vseslovanskega jezika slej kot prej aktualna. Poslušajmo, kaj pravi pisatelj v predgovoru svoje knjige:

„Ta knjiga ima namen storiti za Slovane avstro-ogrskje monarhije posredovalni jezik. Ta posredovalni jezik pa nima namena odstraniti ali nadomestiti že obstoječe slovanske jezike; služiti ima imenovanim narodnostim samo kot skupno dorazumevajoče sredstvo v praktičnem življenju.

Koristi, ki jih nudi posredovalni jezik ne samo slovanskim narodom habsburške monarhije, ampak tudi Neslovanom, posebno trgovcem, uradnikom in častnikom, so na dlani. Brez sentimentalnosti in sanjarenja je to zapoved treznega razuma, da si omenjeni slovanski narodi storijo občevalno sredstvo, kakor so si nemška plemena, kojih narečja so si ravno tako različna kakor slovanski jezik, ki je stvorila svoj posredovalni jezik.

Temu slovanskemu posredovalnemu jeziku je zaradi kratkosti dano ime „novoslovanski jezik“.

Novoslovanski jezik predstavlja spojitev severoslovanskih in jugoslovanskih elementov. Misel namreč, da bi se eden izmed obstoječih slovanskih jezikov povzdignil za slovanski posredovalni jezik, se ne da uresničiti iz raznih vzrokov. Tudi predlog, da si vsak izobrazjen Slovan osvoji znanje — akoravno pasivno — enega ostalih slovanskih jezikov, se v praktičnem življenju ne da izvesti, ker malo je ljudij, ki bi imeli talent, čas in denar naučiti se 5 jezikov, ter si pridobiti od vsacega teh petero jezikov potrebni besedni zaklad. Stvoritev novega jezika na temelju že obstoječih ni nič nenavadnega. Tako se je v 14., 15., 16. in 17. stoletju stvoiril novi nemški pismeni jezik iz gornje in srednjenemških elementov, ki so ga vpeljivali uradniki cesarske iz saksanske dvorne pisarne in pozneje Luther in drugi pisatelji, da, celo tiskarji. Ta, v tej slovnici stvorjeni novoslovanski jezik stoji napram živim slovanskim jezikom v enakem razmerju kakor nova, pismena nemščina napram nemškim dialektom.

Tudi skupni grški jezik, ki je vladal v aleksandrijskih dobah, je nastal vsleđ spojitve raznih grških dialektov. Da, celo živi jeziki in narečja tvorijo večkrat zmes glasov in oblik, ki prihajajo iz raznih narečij. Ne more torej vzbuditi spodtike, da predstavlja novoslovanski jezik v frenologičnem in morfologičnem oziru zmes elementov, ki so vzeti iz slovanskih jezikov avstro-ogrskje monarhije.

Novoslovanski jezik je ustvarjen na sledečih pravilih:

1) Njegov izgovor mora biti lažji kakor izgovor kterejakoli slovanskega jezika; nobenemu slovanskemu plemenu ne sme delati težkoč. Zato vsebuje novoslovanski jezik samo takšne samoglaske in soglaske, ki so vsem slovanskim jezikom enotni.

2) Njega učenje mora biti lažje nego kojegakoli slovanskega jezika; zato je tako njegov pravopis kakor tudi njegovo glaso — obliko — in stavkoslovje enostavnejše in pravilnejše kakor vsacega družega slovanskega jezika. (Absolutna pravilnost — posebno v glasoslovju — pa ni izvedljiva pa tudi ni potrebna; v nekaterih slučajih je celo bolje še, pravilnosti izogniti se.)

3) Besedni zaklad mora biti večinoma vzeti iz enega slovanskega jezika. Kajti bilo bi nespametno, vzeti besedo

A iz češkega, besedo B iz poljskega, besedo C iz maloruskega, besedo D iz srbo-hrvatskega in besedo E iz slovenskega jezika. Jezik, ki iz njega more biti črpan besedni zaklad, ne more biti drugi nego oni češko-slovaškega plemena, ker je to pleme med vsemi slovanskimi plemeni habsburške države najštevilnejše. Ali nekatere besede češkega jezika, ki so tujega izvora, ali pa napačno stvorjene, so nadomeščene s čistoizvencimi besedami drugih slovanskih jezikov. N. pr. češke besede: hejtman, hejtmanství, okres (iz nemškega Hauptmann, Umkreis) so nadomeščene z besedami: glavar (slovensko) glavarstvo (slov.) okrug (malorusko).

Slovani, ki se poslužujejo cirilice, bodo seveda tudi novoslovanski jezik s cirilico pisali in sicer po pravopisu, ki je veljaven za srbski jezik.

Temelji, na katerih je zgrajena fonetika novoslovanskega jezika, so obseženi v odstavku: „Najvažnejše razlike med novoslovanskim in slovanskimi jeziki“, ki se nahaja na koncu slovnice.

Pozneje izide nemško-novoslovanska konverzačna knjiga *

Tako stvoritelj novoslovanskega jezika v predgovoru svoje slovnice.

II.

Ker me je ta stvar kolikor toliko zanimala, stopil sem s pisateljem v dotiko, da mi dopslje svojo knjigo v namen, da jo proučim. In zdi se mi vredno, da tu objavim pismo, koje mi je poslal pisatelj knjige. Glasi se:

„Pošiljam Vam svojo slovnico posredovalnega slovanskega jezika. Izvolite prečitati predgovor, ki so v njem navedeni vzroki, vsled kojih sem sestavil to slovnico in načela, kojih sem se držal. Iz članka na str. 110 spoznate, da je novoslovanski jezik podoben v mnogih stvareh Vaši slovenščini.

Pozneje sestavim slovensko-novoslovanski slovar s kratko slovnico. Ta slovar bo obsegal samo one slovenske besede, ki se razlikujejo od besed novoslovanskih* in zato ne bo posebno velik (imel bo po priliki 64 strani). Takšen slovar se bo mogel prodajati za vrlo nizko ceno (60 vinarjev) ter razširi znanje novoslovanskega jezika i med temi ljudmi, kateri nimajo viših študij. Sedaj sestavljam češko-novoslovanski slovar.

Izdal sem to slovnico v lastni založbi, ker nisem mogel najti med češkimi knjigotržci založnika. Smatram izdanje takšne slovnice za zelo riskantno podjetje.

Slovenski knjigotržec Josip Gorenjec v Trstu je prevzel razprodajo moje slovnice za Kranjsko, Štajersko, Primorsko, Istro, Dalmacijo in Hrvatsko.

Veselilo bi me, ako bi mi sporočili svojo sodbo o moji slovnici in svoje pripombe k njej. Nič na svetu ni popolno in nespremenljivo. Sedanji pismeni jezik nemški izpreminjal se je od dobe Luthrove 200 let, predno je dobil sedanjo svojo obliko.

Srčno Vas pozdravlja Vaš

Ignacij Hošek.

III.

Bodi torej gospodu pisatelju na tem mestu izrečena odkritosrčna sodba o njegovi knjigi. Kar je mene že pri

*) Mnoge novoslovanske besede se glasé kakor v slovenščini, n. pr. begún, béda, beseda, Bog, breg, breza, cerkev, ded, delati, delo, dobrotá, dom, dremati, drugi, dvor, gnezdo, glina, gora, ječmen, jesti (jém), jutro, leteti (letím), mera, mesto, misel, pes, sneg, svet, sen, ven, vera, telo, denes (poleg: danes) itd.

čitanju predgovora najbolj zaskalelo, je večkratno poučanje, da je knjiga namenjena samo avstrijskim Slovanom. Ne morem se otresti misli, da pod tem grmom tiči gotova tendenca! In ta tendenca obstoja — da odkrito rečem — v pisateljevi bojzani pred avstrijskimi vladnimi krogi. Pisatelj je moravski deželni uradnik (kot profesor deželne realke!) in kot tak si ni morda upal, ustvariti posredovalni jezik, namenjen vsem Slovanom, ker bi se ga potem moglo prononsirati kot panslavista, kar bi moglo omajati stebre njegove eksistence. Mari se avstrijski Slovani imamo obdati pred drugimi Slovani s kitajskim zidom? Kaj ne občutimo vsi Slovani potrebe posredovalnega jezika, avstrijski ravnotako kakor izvenavstrijski? Če sprejmemo avstrijski Slovani Hoškovo novoslovenščino kot posredovalni jezik, kako se bomo porazumeli z drugimi, neavstrijskimi Slovani? Mari si imajo neavstrijski Slovani zopet za sebe ustvariti svoj posredovalni jezik, torej bi imeli potem dva?! Ali gospod pisatelj ni pomislil na živahne trgovske, družabne in literarne stike avstrijskih Slovanov z neavstrijskimi Slovani?

Izvoz češke industrije je že danes po večini navezan na ruski trg, to vam potrdi sleherni češki tovarnar. Tudi na slovanski jug, posebno na Srbijo in Bolgarijo je češki izvoz navezan. Kam pa naj izvaža češka industrija svoje izdelke kot v slovanske države? Nemci, Švicarji in deloma Italijani imajo svojo mogočnejšo industrijo! Torej potreba posredovalnega jezika obstoja za vse Slovane in ne samo za avstrijske.

Res je, da je pojava novoslovanskega jezika upravičena danes jako aktualna, ko se govori o vseslovanskem kongresu v Rusiji. Vsi Slovani gotovo očitimo kot nekakšno moro in prokletstvo naše jezikovne brezbriznosti, da smo ravno jezikovno tako ločeni! Ali takšnih poizkusov, kakor je Hoškov, je bilo že več in vsi so se izjalovili. Pomislimo samo na našega Matija Majarja Ziljskega! Žrtvoval je svoje imetje in svoje zdravje za to idejo, ali kako bedno je končal on in njegov osnutek! Obletal je vse tozadevne autoritativne instance, šel je v Prago, Moskvo in Petrograd in danes, kje so Majarjevi osnutki?! Kvečjemu literarni zgodovinar ve o njih! Žalostno ali le preresnično, da je stvoritev novoslovanskega jezika za današnjo dobo utopija. Deloma smo krivi Slovani sami se svojo brezbriznostjo. Deloma pa so krivi tega tudi drugi tehtni vzroki, ki jih pojasnim.

Poglejmo samo na nas Slovence in Hrvate! Dva plemena, ki sta si med Slovani medsebojno gotovo najbližja. Ilirijanska doba je bila za zблиžanje teh dveh narodov svetla meteorska doba, ki pa je kmalu ugasnila. In res smo si bili v ilirski dobi Slovenci in Hrvati blizu po kulturi in jeziku, ker jezik je gotovo važen faktor kulture. Nato smo bili politično razdeljeni, in ta razdeljenost je zakrivila našo individualizacijo!

Individualizovali smo se Hrvati kakor Slovenci sami sebi v škodo! Danes se Slovenci in Hrvati zopet jako zблиžujemo. Ali to zблиževanje je povzročila evolucija v prvi vrsti in v drugi vrsti dejanska potreba. Slovenci smo si od Hrvatov in Čehov izposojali tehničnih izrazov, ki jih sami nismo imeli. To pa vse vsled tega, ker sta hrvatski in češki jezik (poslednji posebno vsled razvitka tehnike v njega območju) bolj razvita.

Danes je opaziti, da se slovanski jeziki zблиžujejo evolucijskim načinom. Poglejmo le našo slovenščino! Čitajmo naše časopise! Polni so izrazov hrvatskega in češkega izvora. To je vsekakor vesel pojav. Kakor stoje danes stvari, ni utopistična trditev, ako pravim da obstoja

možnost, da se bodo slovanski jeziki s časom v toliko zbližali, da bo Slovan lahko občeval z bratom v svojem jeziku, s čimer bi seveda potreba posredovalnega jezika odpadla. Pravim, da je to možnost, ki pa še ni zagotovljena, ker je poglavito odvisna od svobodnega in netlačnega kulturnega razvoja slovanskih narodov. Prej verujem v to možnost, kakor pa da bi vsi Slovani sprejeli en posredovalen jezik. Da se bodo pa kdaj vsi slovanski jeziki stopili v enega, to pričakovati je utopija, tudi ko bi pojedinci v tem neumorno delovali. Slovani se ravno sedaj nahajamo v najintenzivnejšem kulturnem razvitju in oni narodi, ki so dosegli višek kulture, so obenem skoraj instinktivno dosegli tudi višek individualnosti. Dokaz za to so nam Angleži, Francozi, Nemci.

Problem vseslovanskega posredovalnega jezika je seveda danes posebno aktualen, ali obenem tudi silno zapleten in težaven. Doslej še ni nastopil mož, ki bi mogel ta problem z uspehom in vsem Slovanom v prilog rešiti in sicer tako, da bi se vsi Slovani te rešitve oklenili. In vendar je kričeča potreba stvoritve slovanskega posredovalnega jezika. Morda bi se dal problem precej rešiti, da se enega slovanskih jezikov proglasi posredovalnim. In tu se mi zdi pripravna ali ruščina ali češčina. Poljščina je nepripravna, ker ima tako obilico nemških spakedrank, ki so sprejete v pismen jezik, kakor noben drugi slovanski jezik.

Pisatelj pravi, da je vzel besedni zaklad za novoslovanski jezik iz češko-slovaškega jezika, ker je to najštevilnejše slovansko plemo v Avstriji. Zopet prihajam na stališče, da se je potreba ozirati na vse Slovane. To stoji, da je češkoslovaško plemo najštevilnejše v Avstriji in slučajno tudi stoji, da je to eden najbolj razvitih slovanskih jezikov. Čehi imajo med Slovani najbolj razvito industrijo, ergo tudi tehniške izraze in v industriji se dan na dan prijavljajo novi tehniški izrazi, ki jih mora vsak jezik sproti stvarjati. Zato je seveda le hvalevredno, da je gospod pisatelj zgradbo svojega besednega zaklada postavil na temelj češkega jezika. Pri stvoritvi takega jezika se mora jemati ozir edino le na razvitost jezika in ne na številnost plemena, ki se dotičnega jezika poslužuje. Ako bi bila slovenščina bolj razvit slovanski jezik (kar pa ni!), moral bi se iz nje crpati besedni zaklad. Ker tu ima odločevati edino le tehnika jezika in ne številnost plemena, ki govori z dotičnim jezikom. Pisatelj je sicer storil prav, ko je vzel češčino za temelj besednega zaklada svoje novoslovanščini.

H koncu hočem se dotakniti kardinalne točke pisateljevega predgovora, namreč točke, kjer aplicira na razvoj nemškega jezika. Ta argumentacija se je gosp. profesorju pač popolnoma ponesrečila. Pisatelj namreč pravi, da se je pismeni nemški jezik tudi stvoril iz raznih nemških dialektov, itd. Vse, kar trdi g pisatelj o razvoju današnje nemščine, je sveta resnica in jo podpišemo z obema rokama. Priznavam, da je Luther silno vplival na razvoj pismenega nemškega jezika, ali da ni Luthra podpirala vlada, brezplodno bi bilo njegovo delovanje. Fakt pa je, da je dal Luther pismeni nemščini izklesano obliko, ali ta oblika bi bila bedno poginila, ko bi ne bila dobila sankcije s podpiranjem vlade, počenši pri takratnih rimsko-nemških cesarjih. Kakšen je bil razvoj pismene nemščine? Vlada jo je vpeljala v vse takratno šolstvo: v začetne šole ravno tako kakor na vseučilišča. In tako je razvoj pismene nemščine rasel od ljudske šole navzgor in od univerze navzdol. Prva je bila dvorna pisarna nemško-rimskih cesarjev in iz nje se je širil jezik v šolstvo. Nem-

ški pismeni jezik je bil tako v resnici ustvarjen umetnim načinom, ali spremljal ga je uspeh, ker se je najvplivnejši faktor — vlada zavzela za vpeljavo tega jezika. Da resumujem vse svoje trditve: ugodni politični milieu je vdihnil novostvorjeni nemščini življenje.

Kako vse drugačne so razmere pri nas Slovanih! Pomisliti treba, da je ob stvoritvi nemškega pismenega jezika moč rimsko-nemških cesarjev segala preko vsega nemškega ozemlja. Slovani smo pa še danes pod raznimi žezli in vladami. Pomislimo tudi, da duševni niveau Nemcev že takrat ni bil tako različen, kakor je raznolik duševni niveau Slovanov še danes. O da, ko bi vse vlade, pod katerimi se nahajamo Slovani, podpirale takšno vpeljavo novoslovenščine, stvar bi imela uspeh. Recimo, da se dunajska, ogrsko-hrvatska, srbska, bolgarska, črnogorska in ruska vlada dogovore, da vpeljejo en slovanski jezik, najsi živ ali umeten v slovanskih pokrajinah v vse šole od normalne šole do univerze, da za 30 let, dokler ne bi izumrle stare generacije, imamo Slovani svoj enoten jezik. Kaj takega pa ne pričakujemo, posebno avstrijski Slovani ne! Avstrijska vlada da bi nas hotela zbližati, ki nas povsod le odbija! In opetujem: nemški enotni jezik se je razvil samo s pomočjo vlade, tako bi se slovanski enotni jezik tudi edino lahko razvil s pomočjo vseh onih vlad, kjer se Slovani nahajajo. Zato pa pravim: stvorimo si Slovani ugodna politična tla, posebno v Avstriji in vpeljava enotnega slovanskega jezika je omogočena! Vpeljava in obstoj novoslovanskega jezika, bodisi tudi samo v posredovalne namene (individualnosti vsacega jezika kakor tudi raznim literaturam naj bi bil dan nadaljni razvoj) sta odvisna v prvi vrsti od političnega vetra v Avstriji. Ker to je brezdvomno, da bi druge slovanske države vpeljavo takega jezika pospeševale! Da pa avstrijski Slovani kdaj to dosežemo, je mogoče, posebno ako se politična konstelacija za nas dobro posreči. In ta politična konstelacija bo morda že rešena kmalu, morda že ob prihodnji menjavi na prestolu.

Prepričan sem, da se bodo Hoškovega novoslovanskega jezika oprijeli pojedinci z veseljem. Kajti ako se ozremo na tehnično stran tega Hoškovega novoslovanskega jezika, moramo reči, da je Hoškovo delo uprav mojstrsko. Ne morem se spuščati v filologične podrobnosti, ali toliko sem se prepričal, da se je vsa osnova novoslovanskega jezika Hošku vrlo posrečila. Tehnični ustrojivni novega jezika vsa čast! S tem je pa tudi rečeno, da je Hošek velik teoretik, a majhen praktik. Hošek naj nam reši ta problem, kako njegov nov jezik vpeljati med vse Slovane, avstrijske in neavstrijske, da se ga bodo nemoteno učili vsi Slovani od bosokračnejev navzgor, in rešil bi eden izmed najvažnejših problemov vsega slovanstva. Kajti tako naiven menda pisatelj vendar ni, da bi mislil, da se že s fakultativnim učenjem razširi njegova novoslovanščina med Slovani!? Mislím, da je vseeno ali se izbere kak živeč slovanski jezik ali pa umetno sestavljen jezik kot posredovalni jezik vseh Slovanov. Ako se proglasi kak živeč jezik kot vseslovanski, se ne bo treba dotičnemu narodu, kojega jezik bi bil sprejet, učiti. Ako pa se Hoškova novoslovanščina proglasi za posredovalni jezik vseh Slovanov, pa je zopet ta ugodnost, da je Hoškova slovniška

sestava, zlasti glasoslovje, čudno lahka in ne bi delala nobenemu Slovanu težko.

Pisatelj pa bi se imel tudi obrniti na vse slovanske znanstvene akademije, ki so v Pragi, Zagrebu, Belgradu, Krakovem in Petrogradu. Jugoslovanska znanstvena akademija v Zagrebu je dosti liberalna in napredna; gotovo bi pohvalila Hoškov načrt. Za praško in krakovsko akademijo pa lahko garantujem, da bi Hoškov načrt ali zavrgli, ali pa rekli: „Ne smemo!“ Krakovska akademija znanosti bi a priori zavrgla Hoškov načrt, ker Poljaki so separatisti in samoljubi par excellence in gotovo bi se jim „za malo zdelo“, da se njih jezika ne proglasi vseslovanskim, ker si Poljaki domišljujejo, da so mentorji Slovanov. A propos: ker je ravno v Avstriji problem enotnosti slov. jezika vsled vladine nenaklonjenosti tako težaven, nočem kriviti gosp. Hoška, da se boji pred vlado, da ni proglasil svojega jezika za vse Slovane veljavnim, ker morda si je g. Hošek v svesti, da ravno v Avstriji bi se ta jezik moral vpeljati najprvo in potem se ga itak oklenejo vsi drugi Slovani.

Ali preidimo zopet na akademije. Simptomatično je, da se slovanske znanstvene akademije, posebno krakovska in praška, že davno niso zavzele za enoten jezik v posredovalnem smislu. Zato bi bilo dobro, da jih Hošek podreza, gotovo bi jih spravil malo iz zaspanosti. Le bodi tu povedano, da slovanski znanstveni akademiji v Pragi in Krakovem davno ne odgovarjata več svojemu namenu. Ti sta domena na marazmu bolelihajočih kimavcev in penzionistov. Kogar vlada pošlje v pokoj — navadno so to vseučilišni profesorji — ga imenuje članom akademije. Da ti stari gospodje ne prijemajo radi za bojno kopje s tem, da bi se zavzeli za slovanske znanstvene postulate, leži na dlani, ker od penzionistov tega tudi pričakovati ni. Dopisujoči člani praške kot krakovske akademije nimajo vodilne pravice, redni člani pa so po večini penzionisti v Pragi kakor Krakovem. V predsedstvu pa sedijo v obeh sami plemiči. Prosim, znanstvena akademija v Pragi ter knez Lobkovic et consortes so spiriti agentes! Zato bi obe akademiji Hoškov načrt prej pokopale kakor pa mu pomagale in bi bila voda na mlin češ: kompetentne znanstvene akademije so ga zavrgle. —

Fr. Krašovec.

† **Kranjčević Silville Strahimir.** V Mostarju je umrl zadnje dni oktobra odlični hrvatski lirik Kranjčević. Ž njim je izgubila hrvatska književnost velikega umetnika, ki ga prištevajo Hrvatim med svoje klasike. Pokojni pesnik je bil rojen l. 1865. v Senju ter je bil učiteljski profesor v Sarajevu in zadnja leta v Mostarju. Ves čas je bil urednik bosanske „Nade“. Izdal je več zvezkov poezij. Zadnje mesece pa je izdalo hrvatsko književniško društvo njegove izbrane pesmi v krasotni izdaji z ilustracijami.

GLEDALIŠČE.

Slovensko gledališče. a) Drama. Tekom meseca oktobra so se uprizorile sledeče dramske novosti: *Gospa majorka*, igrokaz, ruski spisala Ip. Spadžinski, *Nioba*, burka, angleški spisal Paulton, *Gospod senator*, veseloigra, nemški spisala Schönthan in Kadelburg, *V dolini*, igrokaz, španski spisal Guimera, *Vražja misel*, burka, nemški spisal Laufs ter sta se ponovila Raimundov igrokaz *Zapravljivec* in angleški zgodovinski obraz *V znamenju križa*. b) Opera. Novo sta se uprizorili Puccinijeva *Madama Butterfly* in Saint-Saënsova *Samson in Dalila*. c) Opereta. Novo se je uprizorila

Strausova opereta *Valčekov čar*. V drami sta nastopila nova igralca g. Lj. Iličič in gdč. L. Kavcka, ki obetata postati močna stebra naših dramskih predstav. Ga. Zofija Boršnikova je odlična heroina, g. H. Nučič marljiv in vztrajno napredujoč ljubimec in g. režiser L. Dragutinović najspodobnejši karakterni igralec. Ostalo oboje vrši točno svojo dolžnost. Opera ima celo vrsto novih, prav dobrih pevk in pevcev. Ga. L. Nordgartova in gdč. Ina Šipankova sta vrli pevki obsežnih in izdatnih dobroizšolanih glasov ter lepe, naravne igre, g. A. Fiala je prav dober lirski tenorist simpatičnega glasu in žive igre, g. Bogdan plem. Vulaković je odličan bariton velikega glasovnega fonda in igralske rutine, g. Bogumil Vlček je dober basist in spreten režiser, gdč. Mar. Peškova je nadarjena mladodramatska pevka. V opereti dominira gdč. subreta Jos. Hadrbolecova, izdatnega, lepega glasu in žive igre. Ostali člani so lanski. Vse novitete so dosegle popoln umetniški in najlepši materijalen uspeh, ker so bile vse predstave dovršeno naštudirane in najskrbneje prirejene.

Koroščeva Mira. Slovenci, številno tako mal narod, imamo tako obilno število odličnih gledaliških umetnikov, da bi se smeli naši odri ponašati z evropsko slavo, če bi bilo na naših odrih tudi kruha za naše umetnike-odličnjake. Tujina jim nudi boljši kruh, in naši umetniki poveljujejo slavo Talijinih hramov na Dunaju, Varšavi, Curihu, Pragi itd. Letošnja jesen je bila na češki narodni operi za dobo pet let angaževana kot primadona Slovenka Mira Koroščeva „za sijajnih pogojev“, kakor se je sama izrazila.

Koroščevo si prilasčujejo bratje onkraj Sotle, kakor si jo prilasčujemo mi, njih „planinski Hrvatim“. To nas ne moti: njihova je, kakor naša. Rodom je iz Siska na Savi. Roditelji so pristni Gorenjci, oče iz Št. Vida nad Ljubljano, mati iz Kranja. Pred 30 leti so se preselili v Sisek, kjer se pečajo z gostilniškim obrtom. 18letno dekle je prišlo po zaslugi gospe Crnavkove, odvetnikove soproge, na dunajski konservatorij, kjer je z odličnim uspehom dovršila študije. Imenovana rodoljubka jo je tudi ves čas štiriletnega študija gmotno podpirala. Na konservatoriju jej je bil učitelj slavni profesor dr. Gensbacher. Prvič je nastopila na dvorni operi v Monakovem, kjer je pela „Santuzzo“ (Cavalleria rusticana.) Uspeh je bil sijajen; bila je angaževana kot mladostno-dramatična pevka, dasi si je sama bolj želela visokodramatičnih ulog. Iz Monakovega se je preselila v Vratislavo (mestno gledališče). V septembru t. l. je nastopila kot gost češke opere v Pragi v ulogi „Aide“. Prvemu nastopu je sledila takoj petletna pogodba s češkim „Nar. divadlom“. Kot gost je nastopila Koroščeva letos spomladi v Zagrebu, kjer so jo sprejeli sijajno. Letošnjo zimo namerava gostovati v Krakovu in Lvovu. Napram piscu teh vrst se je umetnica izrazila, da je pripravljena gostovati tudi v Ljubljani, kar bo za naš oder gotovo velikega pomena. — Na praški operi so letos angaževani 3 Jugoslovani: primadona Mira Koroščeva, sopranistinja, Gabriela Horvatova, rodom Varaždinka, in Dalmatinec Marko Vušković, odličan baritonist.

Fr. Krašovec.

POPRAVEK.

V spisu dr. Fr. Goestla o blaznicah blagovoli čitatelj popraviti:

V št. 9., str. 267 kol. I., vrsta 11. mesto: „duševno nemoralni ljudje“ čitaj: „duševno nenormalni ljudje“.

V št. 11., str. 230, kol. I., vrsta 7. mesto: „ta listina je vel. važnosti“ čitaj: „ta komisija“ itd.

V pesmi „Nekoč...“, št. 11. naj se zadnji verz glasi: ljubezni srce obudi.

